

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Інститут електроенергетики
Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню бакалавра

студента Кучерява Юлія Василівна

(ПІБ)

академічної групи Б-ТП-15

(шифр)

напряму

6.020303 «Філологія»

спеціалізації _____

за освітньо-професійною програмою _____

на тему: **Лінгвістичні особливості політичних промов**

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	доц. Орел М.В.			
розділів:				
Рецензент				
Нормоконтролер	доц. Бойко Я.В.			

Дніпро
2019

ЗАТВЕРДЖЕНО:завідувач кафедри
перекладу

_____ Введенська Т.Ю.

«_____» _____ 2019 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню бакалаврастуденту Кучерява Юлія Василівна академічної групи Б-ПІ-15
(прізвище та ініціали) (шифр)напряму 6.020303 «Філологія»

спеціалізації _____

за освітньо-професійною програмою _____

на тему: **Лінгвістичні особливості політичних промов**

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 26.04.2019 № 692-л

Розділ	Зміст	Термін виконання
Розділ 1	Політична промова як об'єкт лінгвістичного дослідження	25.12.18
Розділ 2	Зіставлення лінгвістичних особливостей політичних промов англійського й українського політичних дискурсів	01.05.19

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

_____ (прізвище, ініціали)

Дата видачі 15 жовтня 2018

Дата подання до екзаменаційної комісії 10 червня 2019

Прийнято до виконання

_____ (підпис студента)

_____ (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Політична промова як об’єкт лінгвістичного дослідження	6
1.1 Основні характеристики та типологія жанрів українського політичного дискурсу	7
1.2 Характерні риси інавгураційної промови в українському політичному дискурсі	15
1.3 Структурно-композиційні особливості інавгураційної промови	20
1.4 Мовні засоби впливу в сучасному україномовному політичному дискурсі	25
Висновки до 1 розділу.....	34
РОЗДІЛ 2. Зіставлення лінгвістичних особливостей політичних промов англомовного й україномовного політичних дискурсів	36
2.1 Відмінності англомовного і україномовного сучасного політичного дискурсу	36
2.2 Аналіз інавгураційної промови экс-президента США Б. Обама	42
2.3 Засоби відтворення лінгвокультурологічно-маркованих мовних одиниць політичного дискурсу в перекладі.....	46
2.4 Засоби вираження емоційно-експресивної номінації в американській церемоніальній промові	55
Висновки до 2 розділу.....	61
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63

ВСТУП

Політична діяльність відіграє особливу роль у житті суспільства. Вважається, що від певної політичної позиції або ситуації залежить місце країни на міжнародній арені, її взаємини з іншими державами, а також роль у діяльності світової спільноти. Однак важливу роль у визначенні іміджу країни відіграє спосіб її презентації політичними лідерами держави. За допомогою виступів політики мають можливість звернутися як до міжнародного співтовариства, так і до громадян своєї країни.

Політична промова є найбільш прототипним жанром політичного дискурсу. Основною функцією політичної промови є мовний вплив на свідомість електорату, що полягає у прагненні політичного діяча заручитися підтримкою якомога ширших верств населення і популяризувати власні політичні погляди в суспільстві.

Актуальність теми дослідження обумовлюються, з одного боку, недостатнім висвітленням даної проблематики в науці, а з іншого – існуванням різноманітних підходів до розуміння політичного дискурсу.

Об'єктом дослідження є політичний дискурс.

Предметом дослідження є лінгвістичні особливості політичних промов англomовного й україномовного політичного дискурсу.

Матеріалом дослідження слугували зразки політичних промов українського та американського політичного дискурсу.

Основні концепції політичного дискурсу заклали такі дослідники, як; Г.З. Апресян, В.В. Одинцов, С.Ф. Іванова, Є.А. Ножін, В. Аксьонов, Е.А. Адамов П. Серио, В.В. Богданов, Б.М. Гаспаров, М.Л. Макаров, В.И. Карасик, А.Г. Баранов, W. Dieckmann, W. Holly, M. Coulthard, R. Fowler, John J. Gumperz, E. Chaika, D. Bolinger, R. Lakoff, G. Leech та інші.

Метою дослідження є з'ясування мовних засобів впливу на адресата у сучасному англomовному політичному дискурсі.

Поставлена мета визначила необхідність виконання таких **завдань**:

- розкрити сутність політичного дискурсу;
- виокремити основні характеристики та функції політичного дискурсу в сучасній лінгвістиці;
- проаналізувати особливості політичної промови представників сучасного американського дискурсу;
- з'ясувати лексичні та синтаксичні засоби впливу на адресата в інавгураційних промовах президентів.

Основні методи дослідження: порівняльний метод, діалектичний метод, методи контент-аналізу й лексико-семантичного аналізу та статистичний метод.

Теоретичне значення дослідження полягає в узагальненні знань про лінгвістичні особливості інавгураційних промов в українському та американському політичному дискурсі.

Практична цінність дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані для розробки окремих питань теорії тексту та під час подальшого поглибленого вивчення англомовного політичного дискурсу.

РОЗДІЛ 1.

ПОЛІТИЧНА ПРОМОВА ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтенсивний розвиток політичних технологій, зростаюча роль засобів масової інформації, дедалі більша театралізація політичної діяльності сприяють підвищенню уваги суспільства до теорії та практики політичної комунікації. У зв'язку з цим в Україні та за її межами стрімко зростає кількість досліджень, присвячених політичній лінгвістиці.

Поява нових досліджень у сфері політичної лінгвістики, звернення дослідників до нових аспектів вивчення політичної мови – все це вимагає всебічного осмислення історії названого наукового напрямку, його сучасного стану, закономірностей еволюції і взаємодії з іншими науковими напрямками.

Ораторське мистецтво – це вміння вимовляти публічні промови переконливо і дієво. Ораторика – це область риторики, що вивчає мистецтво і майстерність публічних виступів. Виголошування публічних промов – справа відповідальна, що вимагає чесності, хорошої освіти, вишколу і досвіду. Всякій справі можна навчитися, але ораторське мистецтво, як і будь-яке мистецтво, пов'язане з талантом людини.

Для того, щоб отримати підтримку більшості послідовників чи електорату та здобути перемогу на виборах або отримати підтримку в певних питаннях, політичний діяч повинен володіти набором якостей, серед яких розум, цілеспрямованість, вміння знаходити рішення складних проблем і ряд інших. Однак, для того, щоб завоювати популярність він повинен досконало володіти навичками публічного виступу.

Сучасні засоби переконання і навіювання досягли дуже високого рівня. Кожній освіченій людині, необхідно якщо не вміти використовувати всі їх переваги, то хоча б бути знайомою із способами маніпуляції людською свідомістю, вміти вчасно їх помітити і не піддатися їхньому впливу.

1.1 Основні характеристики та типологія жанрів українського політичного дискурсу

Розглянемо сутність понять політичного дискурсу й політичної промови в лінгвістиці, типологію мовленнєвих жанрів політичного дискурсу та його основні характеристики.

Поняття дискурсу є одним із ключових понять сучасної прагматичної лінгвістики. Термін 'дискурс' з'явився понад дві тисячі років тому. Його використовували у стародавньому Римі для позначення бесід, діалогів, мовлення вчених. Саме в цьому значенні слово увійшло в сучасні європейські мови: англійське *discourse* та німецьке *Diskurs*, мають значення "обговорення, бесіда, дискусія". Проблемою детермінації поняття дискурсу займалась низка вчених, зокрема Т. А. ван Дейк, В. Дресслер, Е. Бенвеніст, Д. Мангено, та ін.

На сьогоднішній день не існує єдиного підходу до визначення поняття 'дискурс'. Так, Ю. Хабермас розглядає дискурс як тип мовної комунікації, що передбачає критичне осмислення цінностей та правил соціального життя, спрямованих на досягнення взаєморозуміння [28, 416]. П. Серіо виокремлює декілька значень терміну 'дискурс', серед яких привертає увагу наступне: дискурс – вплив висловлювання на його отримувача з врахуванням конкретної ситуації [25, 12–53]. О. С. Фоменко дає наступне визначення політичного дискурсу: "Політичний дискурс може бути визначений як сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися згідно існуючих традицій та отримали перевірку досвідом" [26, 195].

Навівши тлумачення поняття "дискурс" різними вченими, і його основні характеристики, ми пропонуємо зупинитися на визначенні запропонованому Н. Д. Арутюновою у "Лінгвістичному енциклопедичному словнику": "Дискурс – це зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; текст, що

розглядається у аспекті події. Дискурс – це промова, "занурена у життя" [34, 136]. Це визначення найбільш широко розкриває необхідний ракурс теми дослідження. Адже нас цікавить дискурс саме у ситуативному аспекті, та з огляду на вплив соціокультурологічних факторів на дискурс.

Відповідно до інституційного класифікаційного підходу, існують такі види дискурсів, як релігійний, юридичний, педагогічний, медичний, військовий, медійний, спортивний, тощо [9, 51].

Оскільки політика є особливою сферою соціального життя, що пов'язана із феноменом влади, то справедливо говорити про існування політичного дискурсу як окремого самостійного виду дискурсу. Сфера використання означеного дискурсу – політичні установи, такі як парламенти, уряди, партії, комісії, тощо. Політичний дискурс також тісно переплітається з медійним та дипломатичним дискурсами. Вчений Кириллов А. Г. вважає, що політичний дискурс можна розглядати як мінімум із трьох точок зору:

1) власне філологічної – як і будь-який інший текст; проте “боковим зором” дослідник дивиться на тло – політичні та ідеологічні концепції, які переважають у світі інтерпретатора;

2) соціопсихолінгвістичної – на основі дослідження ефективності для досягнення прихованих або очевидних (але, без сумніву, політичних) цілей комунікатора;

3) індивідуально-герменевтичної – за рахунок виявлення особистісних смислів автора і / або інтерпретатора дискурсу за певних обставин [14, 161].

Так, у широкому розумінні політичний дискурс являє собою “будь-які мовленнєві утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких відноситься до сфери політики”; “суму мовленнєвих творів у певному прагмалінгвістичному контексті – контексті політичної діяльності, політичних поглядів та переконань, включаючи їхні негативні прояви (уникнення політичної діяльності, відсутність політичних переконань)”; “сукупність дискурсивних практик, що

ідентифікують учасників політичного дискурсу як таких або формують конкретну тематику політичної комунікації.”

У сучасному суспільстві, на думку Харламової Т. В., політичний дискурс виступає дуже цікавим явищем, яке постійно розвивається. Політичний дискурс являє собою віддзеркалення суспільно-політичного життя країни, він несе у собі елементи її культури, а також містить у собі риси національного характеру, загальні і національно-специфічні культурні цінності [29, 243].

Метою політичного дискурсу є спонукання до “політично правильних” дій або оцінок. Однак, не завжди цінності, позиції, погляди та переконання промовця є істинними і нерідко призводять до жахливих наслідків.

Спонукальний характер є не лише однією з особливих рис політичних висловлювань, він характерний для політичного дискурсу в цілому, і, зокрема, фігурує у визначенні політичного дискурсу як комунікативної форми, що є традиційно спрямованою на дію, тобто має спричинити появу дій уже не політичного, а суспільного, економічного, військового характеру, тощо. Якщо політична промова не є виключно пропагандою, агітацією або просто ритуалом тоталітаризму без права заперечення (промови Сталіна), вона більшою або меншою мірою реалізує аристотелівський концепт промови-поради: "умовити на краще" та "відмовити від гіршого", надає слухачеві право робити власні судження щодо "користі та негативних наслідків" певної дії та залишає за ним право вибору того, "що має відбутись у майбутньому" [5, 99].

Важлива роль у політичному дискурсі відводиться мові, котра спонукає слухачів до певних дій. пробуджує в них намір діяти відповідно до установок. Мова необхідна для того, щоб переконати, дати необхідну інформацію, пропагувати ідеї політичних інститутів.

Мова політики являє собою систему комунікативних засобів кодування політичної інформації, провокування політичних дій та керування ними. Мова не лише репрезентує політику, вона і є самою політикою. Як слушно зазначає

Д. М. Каліщук, у політиці мова використовується не тільки як інструмент формування і вираження думки, але і як спосіб її приховування [10, 153–159].

Політики у своєму мовленні апелюють до цінностей чи концептів, які дають змогу маніпулювати масовою свідомістю, здійснювати на аудиторію прогнозований вплив. Головною відмінністю політичного дискурсу від інших видів дискурсу є його яскраво виражена апеляція до ціннісної системи, яка існує в певному суспільстві. Ціннісна орієнтація зумовлює широке використання лексичних одиниць із оцінним значенням, особливих стилістичних прийомів, що узгоджуються з ідеологічною програмою політичних діячів [10, 154].

Усі комунікативні стратегії переконання в рамках політичного дискурсу слугують одній меті – боротьбі за владу. Спрямування свідомості на боротьбу за владу – це специфічна характеристика політичного дискурсу. Політики можуть розраховувати на успіх лише спираючись на групи та сили, що перебувають поза межами поля, а значна частина створення політичного дискурсу полягає в продукуванні гасел та обіцянок [19, 220].

Одним із важливих питань політичної лінгвістики є виокремлення **мовленнєвих жанрів** (далі – МЖ) у політичному дискурсі (далі – ПД).

Першим проблему жанрів мовлення порушив видатний філософ і філолог ХХ століття М. М. Бахтін. У монографії “Проблема мовленнєвих жанрів” М. М. Бахтін розмежовує мовленнєве спілкування, висловлення як його одиниці і мову, що постачає засоби для побудови висловлювання. Мовленнєвий жанр М. М. Бахтін визначав як категорію, що дозволяє пов'язати соціальну реальність із мовною реальністю. Жанри мовлення вчений називав “приводними ременями від історії суспільства до історії мови”. При цьому мовленнєвий жанр він розумів як універсальну одиницю мовлення. “Кожне окреме висловлювання, звичайно, індивідуальне, але кожна сфера використання мови виробляє свої відносно стійкі типи таких висловлювань, які ми й називаємо мовленнєвими жанрами... [1, 159–206].”

У зарубіжному мовознавстві проблеми МЖ та їх типології в різних типах дискурсів висвітлено в наукових працях А. Вежбицької, Дж. Сьорля, В. Дементьєва, М. Кожині, К. Седова, О. Сиротініної, Т. Шмельової та ін., а в українському – Ф. Бацевича, О. Почепцова, С. Шабат-Савки, Т. Яхонтової.

У лінгвістиці представлено різні, часом суперечливі погляди на сутність МЖ. Наприклад, Ф. Бацевич розглядає його як “типовий спосіб побудови мовлення в конкретній ситуації, призначений для передавання певного змісту; розгорнуто мовленнєву побудову, що складається з певної кількості мовленнєвих актів, у яких комунікативний намір кожного мовця підпорядкований його стратегії й тактиці [2, 225]”. Ми пропонуємо визначати МЖ як вербальний репрезентант типової ситуації спілкування в межах соціальної взаємодії носіїв мови.

Більшість дослідників схиляється до врахування єдиного критерію розподілу МЖ залежно від характеру поданої інформації – 1) фатичні та 2) інформативні жанри (Т. Винокур, В. Дементьєв, О. Шейгал та ін.). Інформативні жанри мають на меті повідомлення нової та актуальної інформації, а фатичні – настанову на спілкування, мінімізацію нової інформації, пріоритет експресивності та етикетності у взаємодії. Т. Винокур наголошує на тому, що у фатичній комунікації найважливішим є “конотативний аспект комунікативно-стилістичного характеру” [4, 108].

При дослідженні структури і змісту **політичної промови** можна скористатися сучасними лінгвістичними теоріями, що пропонують різноманітні ознаки виокремлення жанру. Т. В. Шмельова до структурного складу відносить комунікативну мету, модель автора, концепцію адресованості, зміст події, чинники комунікативного минулого й майбутнього, а також і мовне оформлення [33, 22]. Інша дослідниця, А. Земська, жанротворчими критеріями вважає характер комунікації (офіційний / неофіційний), вид комунікації (особистісна / публічна), мету, кількість учасників, типову концепцію адресата

(рівний / підлеглий, жінка / чоловік), звернення до адресата або його відсутність, активність чи пасивність адресата [8, 205].

О. Й. Шейгал вважає однією з найважливіших ознак, що дає підстави для віднесення тієї чи іншої політичної промови до певного жанру, характер основної інтенції [32, 326]. Власне ця ознака взята за основу запропонованої дослідницею класифікації, де виділяються такі жанри в межах політичного дискурсу:

- 1) ритуальні жанри (інавгураційна промова, ювілейна промова, традиційне радіозвернення);
- 2) орієнтаційні жанри (партійна програма, конституція, послання президента про стан у країні, звітна доповідь, указ, угода);
- 3) агональні жанри (лозунг, рекламна промова, передвиборчі дебати, парламентські дебати).

Політичний дискурс трактується як інституційне спілкування, яке використовує певну систему професійно-орієнтованих знаків, тобто характеризується власною субмовою (лексикою, фразеологією та пареміологією).

Ми пропонуємо поділяти МЖ у ПД на такі групи: 1. презентаційно-іміджеві, 2. інформативні, 3. ритуальні, 4. агітаційні та 5. агонально-аргументативні.

1. *Презентаційно-іміджеві* МЖ становлять обов'язковий комплекс текстів, потрібних для участі мовця в політичній діяльності й представлені слоганом, програмою та біографією. Ці тексти є основними для ПД. Вони представляють політичного суб'єкта – політика або політичну партію, тому функціонують як в офіційній формі, поданій до відповідних державних органів, так і в неофіційній, презентованій у масовій комунікації, або є елементом політичної реклами. Ці тексти спрямовані на створення політичного іміджу та його підтримку, тому мають завдання позиціонувати політичного суб'єкта в позитивному або негативному світлі.

2. *Інформативні* МЖ подібні до журналістських. Вони повідомляють оперативну інформацію, проте на протигагу медійним текстам мають оптимізований характер. Сюди відносимо такі МЖ, як повідомлення, заява та інтерв'ю. Повідомлення зображує певну подію новинарного характеру, відзначається об'єктивністю фіксації фактів, тому позбавлене аналітичності та аргументативності.

3. *Ритуальні* МЖ пов'язані з посиленою фатичністю ПД і супроводжують політичні ритуали, що містять вербальні складники – виступи або звернення до громадськості. В українському ПД ритуали представлені широко: паради, інавгурація, святкові урочистості, що супроводжуються виголошенням промов і підготовкою текстів. Виокремлюємо такі ритуальні МЖ, як інавгураційна промова (виголошується новобраним президентом країни), привітання (подається від імені політиків з нагоди свят або річниць), некролог (готується у зв'язку зі втратою суспільно значущої персони), подяка (адресована політичному суб'єкту, роль якого необхідно відзначити) тощо.

Спільною рисою ритуальних текстів є мінімізація інформативності та новизни, закріплений та періодичний характер, визначеність хронотопу й учасників мовленнєвої взаємодії, наприклад: Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі (Клятва Президента України, ст. 104 Конституції). Ритуальні тексти мають визначену структуру, зміст та коло адресатів, вони є втіленням етикетної форми комунікативної взаємодії в політиці. З огляду на це обов'язковими елементами офіційного спілкування у ПД є обмін запрошеннями, подяками, привітаннями між політиками й політичними об'єднаннями.

4. *Агітаційні* МЖ здебільшого функціонують у період виборчих кампаній, їх основне завдання – спонукати виборців до участі в голосуванні та підтримки політичного суб'єкта. З огляду на те, що агітаційні складники в цих жанрах переважно поєднано з інформативними, ритуальними та аргументативними, МЖ агітаційного типу мають синкретичний характер, а їх основними різновидами є слоган-заклик, політичні виступи та листівки.

5. *Агонально-аргументативні* МЖ представлені в полілогічній взаємодії політиків, зокрема під час спілкування в телепрограмах і ток-шоу. Елементи змагальності, пріоритетні в цьому разі, скеровані на створення позитивного іміджу політика, але не засобами сторонніх фахівців, а безпосередньо самим політиком. Звідси й активна участь у дебатах, проблемних телепрограмах, політичних ток-шоу, в яких політики нагадують про себе потенційним виборцям та представляють власні погляди щодо актуальних проблем.

З даної класифікації жанрів робимо висновок про те, що інавгураційні промови відносяться до ритуального мовленнєвого жанру політичного дискурсу. Г. Г. Почепцов стверджує, що ритуали “важливим складником будь-якого суспільства” [21, 330], тому дослідження ритуальних аспектів комунікативної діяльності людини належить до актуальних проблем сучасної лінгвістики.

Предметом нашого дослідження є інавгураційна промова президента. З'ясуємо характерні риси інавгураційних промов в українському політичному дискурсі, проаналізуємо вербальні компоненти інавгурації українських президентів та визначимо характерні риси інавгураційних промов в українському політичному дискурсі.

1.2 Характерні риси інавгураційної промови в українському політичному дискурсі

Лінгвістичне тлумачення ритуалу ґрунтується на визнанні його дискурсивного статусу, що започатковано у працях В.І. Карасика, який вважає, що ритуал – «це динамічне комунікативне утворення, він виникає на ґрунті певної соціально значущої дії, яку символічно переосмислюють (ритуалізують)» [12, 340]. У визначенні ритуального дискурсу актуалізовано символічну закріпленість певних дій, що набуває в політичній комунікації особливого значення. Так, А. П. Чудінов, аналізуючи типові риси (антиномії) політичної комунікації, розглядає інформативність і ритуальність: «політичні тексти мають бути максимально інформативними, тобто реалізовувати комунікативну функції, передавати нову інформацію, однак політична комунікація нерідко стає ритуальною, тобто такою, для якої характерні фіксованість форми та відсутність настанови на новизну змісту» [30, 42]. На ритуальному характері політичної комунікації наголошує й Н.В. Кондратенко, простежуючи спорідненість політичного і релігійного дискурсів та аналізуючи інавгураційні промови та новорічні привітання президентів різних країн [16, 38]. На нашу думку, наукове дослідження інавгурації президента в межах політичної дискурсології має відбуватися інтегровано: з одного боку, це вивчення семіотичної природи ритуалу інавгурації, а з іншого – аналіз інавгураційної промови як мовленнєвого жанру політичної комунікації.

По-перше, інавгурація як ритуальна дія має яскраво виражені семіотичні риси. В Україні відповідно до ст. 104 Конституції України новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через тридцять днів після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складання присяги народом на урочистому засіданні Верховної Ради [41].

Процедура інавгурації Президента України передбачає й певні знакові обмеження: дія відбувається у визначеному топосі (Верховна Рада), проводить

ритуал визначена особа (голова Верховної Ради), оголошується та підписується ритуальний текст незмінного змісту (присяга народу України), наявні ритуальні предмети (Конституція України та Пересопницьке Євангеліє, можливо й залучення додаткових знакових предметів, що мають символічне значення), виголошується інавгураційна промова. Окремі етапи ритуалу можуть бути як ускладнені, так і спрощені, але хронотоп і функції залишаються без змін. В Україні інавгурації президентів законодавчо визначені з 1996 року (прийняття Конституції), тому офіційне прийняття присяги перших президентів Л. Кравчука (1991 р.) [36] та Л. Кучми (1994 р.) [37] ще не було підпорядковане інавгураційним правилам і не мало ритуального характеру. Зважаючи на це, ми розглядаємо ритуал інавгурації українських президентів з 1999 року – інавгурації Л. Кучми на другий термін президентської каденції після прийняття Конституції України. На думку вчених, інавгурація президента як ритуальна дія має наступні ознаки.

1. Формалізація символічних дій зумовлена закріпленістю часу і простору, у яких відбувається інавгурація, та законодавчою визначеністю політичної символіки (новообраний президент проходить ритуал інавгурації протягом тридцяти днів у Верховній Раді, присягаючи на вірність народу) [41].

2. Підвищена церемоніальність зумовлена урочистістю ритуальної дії та використанням символічних предметів сакрального характеру. Обов'язковими елементами є президентський штандарт, колар (знак) Президента, гербова печатка та президентська булава, тексти Конституції України та Пересопницького Євангелія, виконання державного гімну.

3. Сюжетна цілісність інавгурації представлена закріпленою послідовністю ритуальних дій: оголошення переможця виборів, виголошення присяги, отримання символів влади, інавгураційна промова. Кожна інавгурація відбувається за своєрідним сценарієм, підпорядкованим загальній схемі почергових дій, яку не можна порушувати.

4. Фатичність комунікації традиційно протиставляється її інформативності. Фатичність політичного ритуалу виявляється в актуалізації подієвого аспекту: ритуал є самоцінним, факт його проведення визначає комунікативне навантаження в політичному дискурсі.

5. Соціальна значущість інавгурації зумовлена загальною характеристикою ритуалу як події, що є знаковою для соціуму або для певної соціальної групи людей. Крім того, ритуал інавгурації знаменує початок нового етапу історії країни, пов'язаного з діяльністю новообраного президента.

6. Повторюваність або періодичність інавгурації зумовлена її циклічним характером [41]. Ритуал відбувається після кожних виборів президента – через п'ять років у разі чергових виборів, проте можливі ситуації, коли вибори є позачерговими (перша каденція Л. Кучми та вибори П. Порошенка [38]).

По-друге, інавгураційна промова як жанр політичної комунікації має перформативний характер, оскільки ґрунтується на мовленнєвому акті «клятва». Інавгураційна промова одночасно є актом вступу президента на посаду, тому і характеризується перформативністю. О.Й. Шейгал виокремлює такі функції інавгураційної промови, як 1) інтегративна, 2) інспіративна, 3) декларативна і 4) перформативна [31, 248]. Зміст інавгураційної промови підпорядкований саме цим функціям.

1) *Інтегративна* функція реалізована як заклики до об'єднання українського народу та звернення до народу як єдиної спільноти, наприклад: *... сьогоднішній день є для мене датою не власного торжества, не особистої перемоги, а торжества і перемоги усієї української спільноти* (Л. Кучма). *Дякую всім і кожному громадянину України, за кого б він не голосував. Моя перемога – це перемога усіх. Кожен має право обирати шлях України, кожен може обирати ті кольори, які йому близькі* (В. Ющенко [39]). Ця функція передбачає, насамперед, декларування єдності народу, територій, а також “керівництва держави і народу” [41].

Якщо на граматичному рівні засобами вираження інтеграції є відповідні займенники (ми, всі, кожний) і дієслівні форми (1-ої особи множини), то на лексичному рівні фіксуємо такі слова, як спільний, єдиний, об'єднання, соборність, наприклад: *Ми, громадяни України, стали єдиною українською нацією. Нас не розділити ні мовами, якими ми розмовляємо, ні вірами, які ми ісповідуємо, ні політичними поглядами, які ми обираємо* (В. Ющенко); *Україна – різноманітна, але вона сильна духом і духом єдина! Прагнення до миру та соборності нашої держави домінує в усіх областях України* (П. Порошенко). У промові В. Ющенка у значенні «єдиний» вжито лексему «один», що також вказує на актуалізації функції інтеграції.

2) *Інспіративна* функція полягає у формування державних цінностей та закликів до кращого майбутнього, що має давні історичні традиції. В інавгураційних промовах цій функції підпорядкований цілісний структурно-композиційний елемент, що становити досить великий за обсягом семантичний блок. У цих блоках репрезентовано екскурс у героїчне минуле нашої країни і представлено сьогодення як наслідок минулого і спадщини традицій наших предків. Насамперед, це представлено загальною героїзацією історичних подій та вихвалянням національних традицій: *Історична пам'ять, розуміння того, хто ми і якого роду, допоможуть зміцнити державу і зцементувати націю* (Л. Кучма); *Підводячи рису під своїм минулим, ми не відрікаємося від жодної з його сторінок. Не відрікаємося від власної історії* (Л. Кучма). *Ми зробили свій вибір, бо пам'ятаємо хто ми, чиї діти і чиї онуки. Не в минулому нам шукати відповідей на виклик майбутнього. Проте, ми завжди будемо берегти свої джерела. Тільки так залишимося самими собою. Тільки так завжди будемо переможцями!* (В. Ющенко). Спадкоємність сучасності і минулого становити так званий «топос спадковості» [41], що передбачає опертя на історичне минуле та досвід попередників.

3) *Декларативна* функція полягає у формулювання принципів, за якими буде працювати новий президент, тобто їй підпорядкована програмна частина

інавгураційної промови. Здебільшого цей семантичний блок ґрунтується на тих програмних положеннях, які було оприлюднено під час передвиборчої кампанії президента, тому вони мають збігатися з попередніми обіцянками політика. Кожний промовець формулює під час інавгурації свій головний принцип, своєрідне політичне кредо, наприклад: *Робота і результат в ім'я процвітання моєї Батьківщини – ось кредо, з яким я розпочинаю виконання своїх обов'язків на новій відповідальній посаді* (В. Янукович). *Наше місце в Європейському союзі, моя мета – Україна в об'єднаній Європі! В Європі історичний шанс України розкрити свої можливості* (В. Ющенко); *Я йду на посаду Президента, щоб зберегти і зміцнити єдність України. Забезпечити тривалий мир і гарантувати надійну безпеку. Знаю: мир – найголовніше, чого прагне сьогодні український народ* (П. Порошенко). Декларування свого основного політичного принципу передбачає й перелік основних дій програмного характеру – як політичних, так і соціальних, що є найактуальнішими за відповідних умов.

4) *Перформативна* функція вказує на те, що новий президент присягає народу на вірність, дає клятву дбати про країну і виступає як лідер держави. Семіотичність цієї функції найбільша, оскільки промова має переконати адресатів у тому, що президент здатний виступити лідером, тобто виконати свою високу символічну роль. Після інавгурації він перетворюється зі звичайної людини-політика на обрану людину – президента.

Свою унікальну роль як новообраного президента промовець пов'язує як з вибором народу, так і з Божою волею, наприклад: *Моя перемога – це перемога всього українського народу і кожного громадянина зокрема. Дякую за неї Господу Богу, який дав нам віру, надію і любов. Ними ми перемогли!* (В. Ющенко). Звернення до народу і подяка завжди тісно пов'язані в інавгураційній промові зі зверненням до Бога, що становить характерну рису в текстах промов президентів останніх каденцій.

Отже, функціональне навантаження інавгураційної промови визначає її структуру та семантику. До характерних ознак інавгурації як політичного

ритуалу уналежнюємо: формалізацію символічних дій, підвищену церемоніальність, сюжетну цілісність, фатичність комунікації, соціальну значущість, повторюваність або періодичність. Як жанр політичної комунікації інавгураційна промова виконує такі функції: інтегративну, інспіративну, декларативну та перформативну.

Подальше дослідження проблеми полягає у структурно-композиційному та лінгвопрагматичному аналізі текстів інавгураційних промов українських президентів.

1.3 Структурно-композиційні особливості інавгураційної промови

Інавгураційна промова належить до ритуальних жанрів політичної комунікації, її виголошує новообраний президент держави під час ритуалу інавгурації. О. Й. Шейгал вважає, що відсутність новизни в інавгураційній промові визначає перевагу факту вимови над змістом, тому вона є „не просто мовленнєвою дією, а й дією політичною” [32, 247]. Виголошення інавгураційної промови разом з ритуалом інавгурації є обов’язковим етапом процедури вступу президента на посаду, тобто обраний голосуванням президент стає чинним лише після інавгурації.

Інавгураційна промова як жанр ритуального політичного тексту створюється за чіткими правилами, що насамперед регламентують його структурно-композиційну будову. Це стосується наявності в тексті відповідних семантичних блоків, їхнього чергування та поєднання, використання рамкових елементів тощо.

О. Пільгун, аналізуючи інавгураційні промови американських президентів, зазначає, що „текст інавгураційної промови характеризується сталою композиційною структурою, що охоплює такі компоненти: клятву президента; обіцянку гідно виконувати свої обов’язки; звернення до

історичного минулого та новизни ситуації; викладення принципів внутрішньої і зовнішньої політики; ідеологічне осмислення актуальних проблем; утвердження великого призначення Америки; звернення до Бога; оптимістичний фінал виступу” [42].

В інавгураційних промовах українських президентів композиційні елементи поділяємо на обов’язкові та факультативні. До обов’язкових, насамперед, належать рамкові (ініціальні та фінальні) елементи, зокрема етикетні формули привітання та прощання. Привітання в інавгураційній промові є зверненням до аудиторії, якою виступає весь український народ і присутні під час інавгурації, тому апеляція до адресата вказує на те, до кого власне звертається новообраний президент. А поєднання в одному зверненні кількох адресатів потребує певного ранжування – від найважливіших адресатів до менш вагомих для мовця. Так, П. Порошенко вживає лише одну спільну номінацію адресатів: Дорогі співвітчизники, від Львова до Донецька, від Чернігова до Севастополя [38]! У промові Л. Кучми в 1999 році наявні два звернення, проте обидва схожі між собою [37]. Перше: Шановні співвітчизники! Високоповажні зарубіжні гості! Спочатку мовець звертається до співвітчизників – громадян України, а потім до запрошених гостей, що визначає його пріоритети вже на рівні рамкових елементів. Удруге Л. Кучма вживає таку саму структурну форму: Дорогі співвітчизники! Шановне зібрання!, проте змінює епітет „шановні” на „дорогі”, що маніфестує менший ступінь офіціальності промови, а замість звертання до зарубіжних гостей подано узагальнену формулу, яка дає змогу охопити усіх присутніх офіційних осіб. У такий спосіб мовець розмежовує адресатів – співвітчизників, наближаючись до них, і запрошених гостей, дистанціюючись від них. Така форма привітання є достатньо узагальненою, тому охоплює усіх можливих адресатів.

Ініціальним обов’язковим елементом інавгураційної промови вважаємо й подяку політиків тим, хто привів їх до посади президента. Насамперед, це

загальна подяка народові, наприклад: *Дякую всім і кожному громадянину України, за кого б він не голосував* [39]. *Моя перемога – це перемога усіх* (В. Ющенко). *Складаю щиру подяку українському народові за активність і державницький підхід на виборах, за розуміння й підтримку діючого Президента* (Л. Кучма). Крім загальної подяки, у промовах окремих українських президентів фіксуємо звернення до родини, близьких людей, колег тощо, завдяки яким сталася перемога на виборах, наприклад: *Дякую своїй родині, дружині, дітям і онукам. Ви були зі мною у найважчі дні* (В. Ющенко).

Завершальним рамковим структурним компонентом є етикетна форма прощання. В усіх без винятку проаналізованих інавгураційних промовах наявне звернення до вищої божественної сили, що вказує не лише на релігійну визначеність президентів, а й їхнє бачення України як християнської держави. Так, Л. Кучма уперше використав подібну формулу: *Хай Бог додає нам сил у цій святій справі!* У П. Порошенка апеляція до Бога нагадує елемент молитви: *Мир нам! Нехай нас благословить Господь!*

Крім інваріантних звернень до Бога в усіх промовах та використання патріотичних гасел в останні роки, завершальна частина інавгураційної промови містить узагальнюючу частину, що концептуально виражає основну ідею промови, наприклад: *Я вірю в Україну, в її яскраву зорю щасливу долю, в добробут і процвітання свого народу. І в ім'я цього буду працювати* (Л. Кучма). *Все, що задумано, шановні мої друзі і співвітчизники, збудеться! Вірте в Україну, любіть Україну, служіть Україні!* (В. Ющенко).

Структура основного тексту інавгураційної промови детермінована прагматичною настановою на викладення програмних положень нового Президента. Зважаючи на це, обов'язковими компонентами основного тексту промови є:

- 1) окреслення чинної політичної ситуації і схвалення вибору народу;

2) характеристика політичних та економічних умов, за яких президент вступає на посаду;

3) програма майбутніх дій нового президента [41].

Ці компоненти здебільшого розташовані у наведеному хронологічному порідку. Перша частина містить актуалізацію ролі українського народу, який підтримав нового президента через вибори. Народний вибір не лише сприймається у промові схвально, а й визнається як епохальний, напр.: У переддень цієї хронологічної віхи ми водночас переступаємо і через доленосний історичний рубікон. Саме так слід розглядати і оцінювати волевиявлення українського народу на президентських виборах (Л. Кучма, 1999). Метою цієї частини, насамперед, є консолідація нації навколо новообраного президента, який бачить свою перемогу перемогою всього народу.

О. Й. Шейгал зазначає, що окреслення ролі народу сприяє реалізації функції інтеграції: „церемонія введення президента на посаду є урочистою взаємною угодою – народ, нація так само повноправний учасник інавгурації, як і президент” [31, 248].

Тобто, завданням вступної частини є насамперед підтвердження вже відомої інформації: народний вибір здійснено в умовах вільного волевиявлення в незалежній країні.

Друга частина містить, насамперед, характеристику України як вільної і незалежної держави, наприклад: *Сьогодні Україна вільна і незалежна, ми скинули з плечей тягар минулого! Більше ніхто не посміє вказувати нам, як жити і кого обирати* (В. Ющенко). *Переможна Революція гідності змінила не лише владу. Країна зробилася інакшою. Іншими стали люди. Настав час невідворотних позитивних змін* (П. Порошенко). Проте в цій частині новообрані президенти здебільшого говорять про негативний стан у політиці та економіці держави, що стався завдяки попередникам.

Характеристика ситуації в державі поступово переходить у формулювання програмних дій президента на новій посаді, тому третя частина є найбільшою за обсягом і є семантичним ядром інавгураційної промови. Кожний із президентів окреслює перелік своїх майбутніх дій та розставляє пріоритети, при цьому формулювання програмних тез має переважно характер семантичних блоків або окремих висловлювань, наприклад: *Армія та її переозброєння зусиллями вітчизняного військово-промислового комплексу – це наш найголовніший пріоритет* (П. Порошенко). *Присягаю – кожен зможе вчити дитину мовою батьків. Кожен зможе молитися у своєму храмі. Усім буде гарантоване право на власну думку. Ми будемо чути один одного, бо у нас буде свобода слова і незалежна преса. Всі будуть рівними перед законом* (В. Ющенко). *Радикальні кроки буде зроблено у реформуванні бюджетної та податкової систем, розв'язанні земельного питання як основи аграрної реформи, розвитку та захисті підприємництва, зміцненні позицій національного капіталу, підтримці вітчизняного виробника і формуванні внутрішнього ринку* (Л. Кучма).

Серед програмних положень у тексті інавгураційної промови наявний стрижневий елемент – засадничий принцип майбутньої політики новообраного президента, наприклад: *Як Президент, я маю чітке уявлення про те, яка зовнішньополітична стратегія сьогодні найбільше відповідає національним інтересам України. Будучи мостом між Сходом і Заходом, інтегральною частиною Європи і колишнього СРСР водночас, Україна обере таку зовнішню політику, яка дозволить нашій державі отримати максимальний результат від розвитку рівноправних і взаємовигідних відносин з Російською Федерацією, Європейським Союзом, США та іншими державами, які впливають на розвиток ситуації у світі* (В. Янукович) [40]. Хоч пріоритетні напрями розвитку країни в представлено в останній (третій) частині основного тексту інавгураційної промови, цей компонент є структурно-семантичним центром тексту виступу.

Завершується основна частина вербалізацією комунікативної інтенції мовця на успішне майбутнє, що зумовлене зробленим вибором народу. Президент стверджує, що вірить в обраний шлях і вдачу своєї країни, наприклад: *Немає сумніву в тому, що ми здолаємо всі труднощі* (П. Порошенко). *Ми починаємо нову сторінку української історії. Вона буде прекрасною!* (В. Ющенко). Саме в цій частині посилено ідею інтеграції народу, об'єднання його навколо нового лідера.

1.4 Мовні засоби впливу в сучасному україномовному політичному дискурсі

Важлива роль у політичному дискурсі відводиться мові, котра спонукає слухачів до певних дій, пробуджує у них намір діяти відповідно до установок.

Мова політики являє собою систему комунікативних засобів кодування політичної інформації, провокування політичних дій та керування ними. Мова не лише репрезентує політику, вона і є самою політикою [9, 155]. Як слушно зазначає Д. М. Каліщук, у політиці мова використовується не тільки як інструмент формування і вираження думки, але і як спосіб її приховування.

Нині вчені виокремлюють різні типи *мовленнєвої стратегії*, до яких відноситься і *маніпуляція*. Маніпуляція визначається як “вид психологічного впливу, майстерне виконання якого веде до прихованого порушення в іншій людини намірів, що не збігаються із його актуально існуючими бажаннями” [17, 59]. Об'єкт впливу, таким чином, вважає, що він самостійно приймає рішення, робить свій вибір. Засоби маніпулювання, як правило, часто побудовані на принципі щирості, довіри адресанта до адресата. На це звертають увагу деякі дослідники, наприклад, С. Кара-Мурза [11, 154]. Однозначного тлумачення феномену “маніпуляція” або “маніпулювання” на даний момент не існує. При цьому до маніпулювання не можна ставитися як до явища

однозначно негативного. Все залежить від того, які цілі переслідує адресант. В. Комаровський зазначає, що “процес маніпулювання часто розвивається не тому, що є злий умисел, а тому, що є щира віра його організаторів в ту чи іншу ідею, програму” [15, 35].

Крім поняття мовленнєвої стратегії в лінгвістиці з’явилися поняття *маніпулятивного мовленнєвого прийому* та *мовленнєвої тактики*. Під маніпулятивним мовленнєвим прийомом розуміється спосіб побудови висловлювання і відбір мовних засобів. Сукупність прийомів дозволяє говорити про мовленнєву тактику адресата в цілому.

Деякі дослідники пропонують свої класифікації мовленнєвих стратегій і тактик. Так, О. Михальова виокремила три стратегії, здійснені за допомогою певних тактик: 1) стратегія на зниження, 2) стратегія на підвищення і 3) стратегія нейтральності. Перша стратегія здійснюється за допомогою тактики звинувачення опонента, формування негативного образу. Стратегія на підвищення заснована насамперед на створенні позитивного образу адресанта, на тактиці самовиправдання і піднесення. Стратегія нейтральності включає набір таких тактик, як тактика інформування, тактика прогнозування, тактика спонукань [18, 58].

Є. Денисюк висуває точку зору про відсутність специфічних маніпулятивних тактик. Відсутність специфічних тактик маніпулятивної комунікативної стратегії є початковою причиною “непомітності маніпуляції для особи, якою маніпулюють” [6, 67]. Н. Формановська зазначає, що “тактик така безліч, яку можна порівняти з безліччю мовленнєвих дій” [27, 60]. Г. Копніна виокремлює “кооперативні мовленнєві стратегії і тактики, засновані на дотриманні правил спілкування, і некооперативні, що порушують ці правила” [17, 51].

Характерною особливістю сучасної політичної лексики є її використання не лише для повідомлення *інформації*, а й *приховування* її; вона є не тільки засобом привертання громадської уваги, а й вживається для того, щоб її

відвернути або значно послабити. Специфіка політичного дискурсу полягає у тому, що він визначає політичні пріоритети суспільства, задає параметри інтерпретації політичних подій, орієнтує членів суспільства у світі політики [23, 40], стимулює політичну активність, що може відбуватися прямо (переконання, заклик до дій) або приховано (створення певного емоційного стану, настрою, фону), а також об'єднує членів даного соціуму навколо певної політичної групи і відчужує інші соціальні групи.

За твердженням М. О. Діденко, визначальною рисою комунікації в політиці є її спрямування на адресата для того, щоб досягти перлокутивного ефекту – спонукати аудиторію до суспільно-політичної реакції. Учасники політичної комунікації представляють, зазвичай, певні суспільно-політичні позиції, а обмін інформацією відбувається з достатньо яскраво вираженим прагматичним спрямуванням, тобто комунікативний процес у політиці завжди має інтенціональний характер [7, 5]. Для досягнення поставленої перлокутивної мети необхідні ретельний відбір і організація адресантом мовних засобів різних рівнів.

Кінцевою ланкою у комунікації та об'єктом мовленнєвого впливу в політичному дискурсі завжди є адресат. Адресант свідомо будує своє повідомлення відповідно до концептуальної та емоційно-оцінної моделі адресата, яка й визначає вибір специфічних мовленнєвих засобів та побудову дискурсу в цілому [13, 9]. Оформлення дискурсу з урахуванням соціально-психологічної моделі адресата сприяє тому, що інформація адекватно сприймається адресатом, а це означає, що дискурс виконує своє комунікативне завдання.

Для реалізації своєї інтенції адресант політичного дискурсу повинен прогнозувати адресата, що дає йому змогу адекватно побудувати дискурс композиційно, з урахуванням типу інформації та її оцінного аспекту. Працюючи над сценарієм промови, досвідченому політику доводиться ретельно продумувати її композицію і мовне наповнення. При цьому кожний відносно

завершений смисловий фрагмент промови (вступ, основна частина, висновок) оформлюється з урахуванням його комунікативно-цільового, змістового та стилістичного призначення. Таким чином, на думку Н. П. Карпчук, для досягнення комунікативного ефекту політик-адресант, формулюючи конкретне висловлювання, змушений вирішувати водночас проблеми побудови моделі адресата, моделювання власних відносин із адресатом та прогнозування його реакцій [13, 11].

Для впливу на адресата, політик у своєму дискурсі використовує безліч технологій на різних рівнях мови. Це може бути *спеціальна інтонація*, щоб привернути увагу аудиторії, *порушення правил узгодження часів*, щоб підкреслити потрібний аспект, *спеціально підібрана лексика*, щоб викликати у слухача відповідну реакцію, *нейтральна лексика*, *книжкова лексика*, *терміни* та *номенклатурна лексика* [5, 14].

Особливе місце у політичному дискурсі займає *розмовна лексика*. На думку М.О. Діденко, оратор свідомо пристосовується до стилю усної розмовної мови, тому що розмовні елементи впливають на адресата й іноді викликають таку реакцію, яка неможлива при вживанні лише літературно-нормативних одиниць. Вони роблять спілкування невимушеним і неофіційним. У такий спосіб політична промова уподібнюється розмові, і політику легше навіяти своїм слухачам потрібні думки. Крім того, розмовні слова допомагають політику краще висловити свої думки, дати потрібні оцінки, передати емоційний стан гніву, роздратування, несхвалення, іронії тощо [7, 19].

Важливими елементами і типологічною особливістю політичного дискурсу є також *ключові слова* і *слова-гасла*, які є прикладом актуалізації загальнолітературної лексики. Для них характерна стислість, простота, певна семантична нечіткість, що пояснює їхню частотність вживання, емоційність, а також оцінна поляризація, що сприяє розмежуванню груп на “свої” та “чужі”. Основне завдання слів-гасел і ключових слів – якнайшвидше викликати в адресата очікувану реакцію (асоціацію) [7, 15].

Крім того, у політичному дискурсі активно використовуються *неологізми, евфемізми, іноземні слова, метафори та ідіоматичні вислови*. При цьому неологізми вживаються для створення експресивно-емоційного фону. Політик може наповнювати неологізми зручним і потрібним йому раціональним та емоційним змістом. Досить часто неологізми використовуються для опису незручних понять. У цьому випадку вони наближаються за своєю функцією до евфемізмів. Слід також зазначити, що політик, який вдало вживає і створює неологізми, вважається творчою, освіченою особистістю. Це сприяє конструюванню позитивного іміджу політичного діяча і посиленню його впливу на маси.

У політичному дискурсі простежується багато *фігур замовчування і перефразування*, зокрема *евфемізмів*, що вживаються для того, щоб пом'якшити неприємні повідомлення та переконати електорат чи представників опозиції. Політичні евфемізми допомагають змінити сприйняття аудиторією тих фактів і подій, які можуть викликати антипатію. Вони акцентують увагу на неважливих деталях, витісняючи головне на задній план.

З евфемізмами в політичному дискурсі тісно пов'язане таке явище як *різна організація семантики інформації*, тобто неоднакове найменування одних і тих самих понять політиками, що належать до різних партій. З їхніх вуст ці поняття можуть звучати по-різному. В одних вони мають позитивне значення, в інших – негативне, адже кожен політик наповнює ці терміни власним змістом. Прийом створення двозначності найважливіших політичних понять використовується для маніпулювання свідомістю адресата і підпорядкування його поглядів системі поглядів адресанта. Евфемізмами можуть бути й іноземні слова. Вони дають політику змогу використовувати різноманітні нюанси понять, викликати в адресата потрібні емоції, імпонувати йому в мовному плані, уникати тавтології [7, 12].

Для впливу на адресата в політичному дискурсі часто використовується *політична метафора*, яка робить текст простішим для сприйняття, цікавішим,

привертає увагу адресата незвичайністю сполучень. Політична метафора є одним з найсильніших засобів впливу на політичну свідомість суспільства . Вона слугує для зміни існуючої політичної картини світу в реципієнта, спонукає його до певних дій і формує в нього емоційний стан, який потрібний адресанту [30, 122]. Крім того, метафора може відвертати увагу адресата від слабких місць у системі аргументації.

Загалом, маніпулювання суспільною свідомістю за допомогою мови призводить до того, що ідеологічні конотації певних слів спотворюють їхнє значення. Лексико-семантичне коливання в значенні слів виявляється, зазвичай, в таких моделях як *старе слово* (форма) – *новий зміст*, *старий зміст* – *нове слово* (форма), *перифраз*, *підміна понять*, *нечіткість значень*, *семантична контамінація*. За твердженням К. С. Серажим, для впливу на адресата політики свідомо використовують такі властивості мови: рухливість семантичної структури слова, складність відмежування конотації від прямих денотативних значень, варіативність денотативних та конотативних значень одних і тих самих мовних знаків під впливом соціальних чинників, багатоконпонентність лексичного і прагматичного значення, існування пізнавального та комунікативного, об'єктивного і суб'єктивного в значенні, синонімічні й асоціативні зв'язки слів, модальність висловлювання та оцінність семантики [23, 16].

Щодо синтаксичного рівня політичного дискурсу, то для кращого сприйняття інформації політики віддають перевагу *простим реченням*. У випадку використання складних речень вони або мають характер формально простого, або головне речення не несе значного інформаційного навантаження. Такі речення створюють видимість міркування з наступним висновком, мають апелятивний, стверджувальний характер. Достатньо частотними є *неповні речення*. Вони здебільшого наповнюються асоціативно діючими наочними елементами, що посилюють їхній емоційний потенціал, надають тексту динамічності і більшої експресивності.

У політичному дискурсі широкоживаними є *питальні та умовні речення*. При цьому питальні речення можуть вживатися як риторичні запитання, що залишаються без відповіді. В іншому випадку на поставлене запитання політик може відповідати відразу, даючи адресату зрозуміти, що вони є однодумцями [7, 10]. Щодо умовних речень, то вони спираються на систему аргументації і мають у такому контексті модальне значення. Серед стилістичних фігур на синтаксичному рівні у політичному дискурсі виділяють *паралельні конструкції і повтори*. Ці фігури підвищують загальну експресію, створюючи особливий ритм фрази або цілого смислового фрагменту, є засобом акцентування найважливіших, змістовних елементів промови, посилюючи вплив виступу на адресата. Крім того, часті повтори є ефективним засобом переконання адресата у правильності певних дій з боку влади.

Дієвим синтаксично-стилістичним прийомом у політичному дискурсі є використання *паралельних синтаксичних конструкцій*, які активно впливають на слухача шляхом чіткого синтаксичного та інтонаційного ритму [24, 270]. Деякі політики в найважливіших частинах висловлювання використовують несподівані паузи в межах однієї синтагми. Це зміщує акцент на смисловий центр, що виділяється *паузою*. Найчастіше паузи використовуються на початку і в кінці політичних висловлювань, адже саме вступ і висновок є найважливішими в політичному дискурсі.

Частотне використання *модальних дієслів* у політичному дискурсі пояснюється їхньою спроможністю подавати висловлювання як обґрунтоване, необхідне, можливе і регулювати модальність усього висловлення, готуючи свідомість адресата і сигналізуючи про наміри, побажання, вимоги політика. Найбільша кількість модальних дієслів використовується у партійному і передвиборному виступах [7, 9].

Дослідження політичного дискурсу свідчать також про те, що для впливу на адресата політики широко використовують *граматичний час*. Для того, щоб лідер викликав довіру електорату, він повинен будувати емоційний,

експресивний дискурс. Саме тому мовець часто порушує правила узгодження часів [13, 117].

Особливого значення у політичному дискурсі набуває використання *займенникових форм*, що часто пов'язано з оцінністю. Форми першої особи множини дозволяють політику звертатися до різноманітних груп населення, створювати в них почуття спільності. Говорячи про “ми”, “нашу групу”, політики використовують лише позитивну конотацію [7, 11]. Форма першої особи однини характерна для політиків, які вже займають високу посаду, а також для передвиборних виступів. Це пояснюється тим, що кандидат бажає сформувати імідж сильного, рішучого, здатного до реформ політика. Вживаючи займенник “я”, він демонструє, що він є лідером, який спроможний зайняти певну керівну посаду.

Крім лексико-семантичних та структурно-морфологічних засобів велику роль у впливі на адресата відіграють *інтонаційні засоби*. На думку Т. І. Саєнко, для того, щоб переконати аудиторію, оратор повинен привернути увагу слухачів силою та звучністю свого голосу, настроїти їх на свої ритми, провести через емоційні спади та підйоми, щоб об'єднатися з нею в єдиний організм, який думає та відчуває в унісон [22, 90]. Крім того, існує думка, що налаштування на певний ритм і зміна ритму в динаміці тексту не лише привертають увагу до промови і полегшують її сприйняття, а є одним з найсильніших засобів емоційного впливу на слухачів [7, 116].

Виявлено широке використання *модальних дієслів і конструкцій*. Часте використання модальних дієслів пов'язане з їхньою спроможністю подавати висловлення як обґрунтоване, необхідне, можливе й регулювати модальність усього висловлення, готуючи свідомість адресата та сигналізуючи про наміри, побажання, вимоги політика.

Досить часто в політичному дискурсі використовуються *елементи комічного*. На думку А. В. Сергієнко, в таких специфічних характеристиках політичного дискурсу як інтенція боротьби за владу, діалогічність, емоційність,

інсценування закладені основи для реалізації комічного на всіх рівнях мови. Суспільно-політична роль комічного полягає в тому, що воно викликає зацікавлення політикою в цілому і її представниками зокрема. Використання комічних елементів у політичному дискурсі є найефективнішим в період кризи, зміни курсу країни, передвиборної кампанії, а також у перехідний період [24, 80].

При цьому існує думка, що ефективність політичних виступів та промов є досить низькою, тоді коли політик перенавантажує своє мовлення бюрократизмами, спеціальними термінами, надлишковою літературністю, жаргоном, а також через незнання політиком діалекту місцевості, де проходить його виступ [7, 68]. Всі ці елементи ускладнюють сприйняття тексту слухачами і унеможливають живий контакт політика з аудиторією.

Можна зазначити, що на сьогодні "існує два типи вираження впливу мовними засобами переконання: 1) експліцитний (відкрите переконання, що впливає на розум реципієнта) та 2) імпліцитний (підтекстовий, який надає безпосередньо вплив на підсвідомість адресата). З цього випливає, що в персуазивному дискурсі тісно переплітаються *переконання, навіювання*, а також *маніпуляція*.

Отже, на підставі викладеного очевидним є те, що для дослідження лінгвопрагматичних особливостей англomовного політичного дискурсу доцільно використовувати комплексний підхід до аналізу ролі і особливостей взаємодії мовних засобів в організації змісту та вираженні прагматичного спрямування текстів політичних промов. При цьому вплив аналізованих текстів підсилюється численними експресивно-стильовими засобами, що апелюють до адресата: лексичними, фонетичними та синтаксичними. Всі ці засоби використовуються для того, щоб переконати адресата у необхідності виконання ним певних політичних дій; змінити його політичні погляди, переконання та установки; спонукати до тієї суспільно-політичної реакції, що є вигідною для адресанта.

Підготовленість промови політика виявляється у продуманості використання експресивних лексичних одиниць та синтаксичних конструкцій з метою підсилення емоційного сприйняття виступу, щоб завоювати симпатії адресата, змусити його співпереживати, сприймати, переймати та поділяти бажаний для адресанта емоційний стан [9, 154].

Як уже зазначалося, використання тих чи інших мовних одиниць зумовлене насамперед апеляцією до системи цінностей, які нерідко мають свою етнокультурну специфіку. З огляду на це, перекладачеві варто володіти не лише стратегіями побудови політичних промов, але й так званими "фоновими знаннями", тобто знанням про етнічну, культурну, соціально-політичну специфіку того середовища, у якому певний політичний текст було створено.

Висновки до 1 розділу

За результатами теоретичного обґрунтування проблеми політичного дискурсу, сформульовано такі узагальнюючі висновки.

Політичний дискурс являє собою віддзеркалення суспільно-політичного життя країни, він несе у собі елементи її культури, а також містить у собі риси національного характеру, загальні і національно-специфічні культурні цінності. До лінгвістичних особливостей політичного дискурсу належать: претензія на абсолютну істину, насиченість лозунгами, клішованими фразами, метафорами й індивідуалізованими фразами промовця, реаліями та ін.

Політична промова є найбільш прототипним жанром політичного дискурсу. Основною функцією політичної промови є мовний вплив на свідомість електорату, що полягає у прагненні політичного діяча заручитися підтримкою якомога ширших верств населення і популяризувати власні політичні погляди в суспільстві.

Основними мовленнєвими жанрами політичного дискурсу є: іміджево-презентаційні, інформативні, ритуальні, агітаційні та агонально-аргументативні.

Інавгураційна промова відноситься до ритуального жанру політичного дискурсу. Як жанр політичної комунікації інавгураційна промова виконує такі функції: інтегративну, інспіративну, декларативну та перформативну. Характерними ознаками інавгурації як політичного ритуалу є: формалізація символічних дій, підвищена церемоніальність, сюжетна цілісність, фатичність комунікації, соціальна значущість, повторюваність або періодичність. Інавгураційна промова має чітко регламентовану структуру, поєднуючи рамкові компоненти та основний текст. Рамкові компоненти мають виражений ритуальний характер та виконують етикетну функцію. Основний текст складається з трьох частин, різних за функціональними настановами та семантикою, – подяка народу та схвалення його вибору; характеристика актуальної політичної ситуації та програмні положення новообраного президента. Третя частина основного тексту містить виголошення програмних положень та основного програмного принципу президента.

Важлива роль у політичному дискурсі відводиться мові, котра спонукає слухачів до певних дій. пробуджує в них намір діяти відповідно до установок. Не існує єдиної класифікації стратегій, мовленнєвих прийомів і мовленнєвих тактик, що використовуються під час впливу на свідомість адресата. Існують різні види стратегій, кожна з яких має свій набір мовних прийомів і тактик.

Підготовленість промови політика виявляється у продуманості використання експресивних лексичних одиниць та синтаксичних конструкцій з метою підсилення емоційного сприйняття виступу, щоб завоювати симпатії адресата, змусити його співпереживати, сприймати, переймати та поділяти бажаний для адресанта емоційний стан.

РОЗДІЛ 2.

ЗІСТАВЛЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ АНГЛОМОВНОГО Й УКРАЇНОМОВНОГО ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУРСІВ

2.1 Відмінності англomовного і українomовного сучасного політичного дискурсу

Політичний дискурс утворився внаслідок бурхливого розвитку міжнародних контактів, становлення незалежних держав, зміцнення культурних і політичних зв'язків. Внаслідок цього розвитку і сформувалися особливості політичного дискурсу українських провідних діячів політики, так само і англійських та американських, які обов'язково слід враховувати під час перекладу. Адже передача екстралінгвістичних аспектів будь-якого тексту чи дискурсу становить мету перекладача, іноді надзвичайно важливу для правильного сприйняття та розуміння реципієнтом отриманого повідомлення.

Спілкування на міжнародному рівні визначають і регулюють правила протоколу, особливі норми етикету й церемоніалу. Вони визначають не тільки поведінку дипломатів та глав держави, проведення важливих заходів міжнародного рівня, а й оформлення дипломатичної документації.

Отже, у другому розділі ми намагатимемося сформулювати та пояснити основні відмінності англomовного та українomовного політичного дискурсу, а також розкриємо складнощі, що виникають під час перекладу англomовного дискурсу українською мовою, і наведемо способи передачі повного змісту і прагматичного аспекту під час перекладу політичного дискурсу.

Невпинно зростаюча роль політиків у вирішенні першочергових проблем людства викликала збільшення інтересу до вивчення політичного дискурсу різних країн. Однак необхідно підкреслити, що в останні десятиріччя ХХ століття вивчалися, переважно, окремі аспекти політичного дискурсу. Також

досліджувалися різні аспекти сучасного політичного дискурсу на матеріалі англійської, німецької, іспанської та шведської мов. Увага приділялась аналізу індивідуального стилю політиків, випадкам комунікативних невдач, найбільш ефективним і поширеним стилістичним і риторичним прийомам, що застосовувались у промовах політиків [26, 8].

Для того, щоб зрозуміти основні характеристики англомовного та україномовного політичного дискурсу слід провести аналіз і виділити основні відмінності між ними, що безперечно допоможе перекладачеві направити переклад того чи іншого політичного дискурсу у правильне русло.

Отже, щоб реципієнт не лише отримав повну інформацію зазначену мовцем і автором дискурсу, але і піддався тому впливу, на який і розрахований дискурс, тобто щоб зберегти прагматичний вплив. Адже політична промова направлена, перш за все, на досягнення бажаного політиком результату, і на привернення цікавості народу, аудиторії на свою сторону.

Як нам відомо, кожен народ окремої країни має свою культурну спадщину, історію розвитку, соціальний устрій, що протягом років у своїй сукупності і формує його менталітет, зумовлюючи психологічні особливості сприйняття життя, чинить безперечний вплив на його свідомість і утворює значним чином модель поведінки у своїй країні, тим самим визначаючи соціальну поведінку, соціальні прагнення, рівень домагань. Усе це у кінцевому рахунку утворює картину політичного життя країни кожного члена нації. Тим самим окремий народ очікує і потребує певних дій від політиків, що і є ключовим для політичного діяча під час формування агітаційної програми і конкретно промови. Український народ і американський чи англійський значно відрізняються своїм менталітетом, історією, традиціями, що і відображається у політичному дискурсі як і в інших сферах життя. Безперечно існують спільні риси, схожі особливості для політичного дискурсу як комунікативного та лінгвістичного явища, але прагматичний ефект, і мовні засоби досягнення кінцевої мети промови і виконання результату відмінні. Тож далі,

розглядатимемо український та американський дискурс, з метою виділення основних відмінностей та взагалі особливостей, і їх важливість для здійснення перекладу.

Як зазначає К. С. Серажим у своїй статті “Сучасний український політичний дискурс: формування нового стилістичного канону” докорінні політичні зміни в Україні кінця ХХ століття супроводжувались радикальними змінами і в суспільно-політичній свідомості, що вплинуло на систему мови в цілому, і на мовні засоби, що вживаються у політичному дискурсі зокрема Нові умови функціонування ЗМІ сприяють формуванню нового стилістичного канону, під яким ми розуміємо єдність структурних та змістових принципів організації мовних одиниць. Його основу складають норми відбору й сполучення мовних елементів у тексті відповідно до завдань комунікації [48].

На ритуалізацію політичної мови в радянські часи цілком слушно вказують А. Н. Баранов і Е. Г. Казакевич. На їхній погляд, ритуалізація мови є неодмінною умовою функціонування політичної культури, основаної на тому, що супер-его “народ” займає в політичному дискурсі, тобто в ситуації політичної комунікації, одночасно два місця – і субєкта (“від імені якого усе робиться”), й адресата (“в ім'я якого усе робиться”). У політичній культурі такого типу “осягнення згоди відсувається на задній план, а то й зникає взагалі – домовлятися ні з ким” [3, 14]. Іншими словами, в доперебудовні часи політична мова не виконувала функції засобу комунікації, отже, повноцінного політичного дискурсу як такого не існувало. А. Н. Баранов і Е. Г. Казакевич формулюють цей факт так: “у політичному дискурсі “народ” як супер-его був поданий у вигляді окремих неавтономних псевдополітичних субєктів, що не перебували в реальному діалозі, але імітували його, мимоволі ритуалізуючи політичну комунікацію [3, 56]. Справжній політичний дискурс став можливим лише у посттоталітарну добу.

Негнучкість і формульність як визначальні ознаки радянського політичного дискурсу визначає О. В. Какоріна; за її спостереженнями,

радянський політичний дискурс (особливо в період від середини 60-х – до середини 80-х років) становив собою неприродно стабільну систему. Коло тем було заздалегідь задане, оцінки були соціально санкціоновані, існувала вироблена система фразеологічних засобів, використовувалися відібрані в ході становлення традиції способи – кліше [18, 18].

Для мови наших днів характерним є розвиток тенденцій, що з'явилися у період перебудови. Комунікація стає адресною, діалогічною. На зміну “розмитому” “ми” приходять конкретне “я”. Повертаються лексеми, що у радянський період вийшли зі щоденного вжитку у зв'язку зі зникненням реалій, які вони позначали в українському минулому (віче; правиця (праве крило парламенту)). Актуалізації “застарілої” лексики великою мірою сприяє відродження духовних традицій, культурних цінностей і суспільних реалій, які були втрачені чи заборонені у добу тоталітаризму. З іншого боку, значна частина політичної лексики, що донедавна становила поняттєву основу політичного дискурсу, перейшла у розряд потенційних історизмів, які позначають явища радянського минулого (політбюро, соціалістичний табір) [48].

У Сполучених Штатах внаслідок зростання зв'язку політики та капіталу, проведення масштабних виборчих кампаній, розвитку високих технологій та ЗМІ, нарешті, завдяки особистісним якостям видатних американських президентів був створений сучасний інститут президентства, складовою частиною якого став політичний дискурс. Характерними рисами сучасного американського політичного дискурсу слід вважати його розвиток у тісному зв'язку із ЗМІ, наявність президентської риторики як його складової, його ціннісну орієнтацію, дотримання принципу політичної коректності, посилену увагу до проблеми прав жінок та положення етнічних меншин. Головними риторичними прийомами залишаються використання методів контрасту, протиставлення, повтору, виділення ключових понять [31, 5].

Для успішного досягнення адресантом своєї мети більш важливим виявляється створення вдалого іміджу, складовими якого виявляються в однаковій мірі як ораторські здібності промовця, так і його зовнішній вигляд, фото- та телевізійність.

За час існування політичної комунікації сформувався словник політичної термінології, центральними поняттями якого є невелика кількість суто політичних понять. Переважну більшість слів, що утворюють глосарій політичних термінів, було запозичено з інших сфер. У ньому зустрічаються усталені вирази, запозичені з Біблії (“All things to all men”, “Eleventh Commandment”, “fight the good fight”, “Armageddon”), клерикальні, церковні терміни (“party faithful”, “party elders”, “bleeding heart”, “gray eminence”), слова з творів Шекспіра (“strange bedfellows”), Вордсворда (“Happy Warrior”), Еліота (“wasteland”), запозичені зі сфери спорту, зокрема, термінологія кінських перегонів (“dark horse”, “running mate”, “front runner”, “bolt, shoo-in”), з області військової справи (“campaign”, “camps”, “boom”, “spoils”, “rally”, “regular”, “hundred days”, “man on horseback”, “war horse”). Глосарій політичних термінів включає також одиниці з жаргону засобів масової інформації (“off the record”, “authoritative sources”, “backgrounder”, “dope story”, “leak”, “plant”, “not for attribution”), а також терміни, пов’язані з рухом за громадські права (“black power,” “white power structure”, “Freedom Now”, “backlash”, “We Shall Overcome”, “soul”, “tokenism”, “Uncle Tom”, “Jim Crow”, “segregation”, “stand in the doorway”) [29, 8].

Питання, пов’язані з проблемами жінок та представників етнічних груп, є одними з центральних у дискурсі сучасних американських політиків. Всі лексичні поняття, що стосуються жінок та етнічних меншин, з’являються у політичному дискурсі, переважно, у позитивному контексті. Політики, як правило, звертаються до них, пов’язуючи їх з ціннісними поняттями [29, 15]. Можемо, також, додати, що у сучасному політичному дискурсі США діяльність жінок оцінюється як позитивна.

З усіх видів комунікативних дій для дипломатичного дискурсу характерніша інтенціональна дія “переконання”, що виявляється в різних етноспецифічних модусах-вчинках, мовних та комунікативних стереотипах. На основі повної вибірки з протокольних формул у дипломатичних промовах, можна зробити висновок, що український дипломатичний дискурс є стриманішим і менш експресивним, ніж англомовний.

Окрім відмінних рис, є звичайні спільні, характерні для політичних промов і на теренах України і на американському просторі. Українські та американські дипломатичні промови несуть на собі відбиток офіційно-ділового стилю, якому властива логічність, об’єктивність, чіткість, замкнутість і консервативність у доборі синтаксичних конструкцій та лексичних засобів вираження, брак емоційності, стереотипність, підкреслена ввічливість і увага до адресата (аудиторії). Необхідними атрибутами стилю дипломатичних документів є складні синтаксичні конструкції, політологічна лексика з елементами військової, юридичної тощо, особлива терміносистема. У дипломатичній терміносистемі переважають інтернаціоналізми, слова набувають іншого значення, ніж у літературній мові, або використовується лише один з лексико-семантичних варіантів полісемічного слова. Національне забарвлення протокольним текстам забезпечують етноспецифічні компоненти – цитати, алюзії, компліменти [26, 8]. Саме на такі мовні одиниці і явищі слід звертати увагу під час перекладу, адже вони переносять інформацію, що містить екстралінгвістичні дані, та наділені значним прагматичним аспектом.

Отже, ми з’ясували основні характеристики як українського так і американського сучасного політичного дискурсу, які обов’язково слід враховувати під час перекладу.

2.2 Аналіз інавгураційної промови экс-президента США Б. Обами.

Дослідження перекладу інавгураційної промови Барака Обами (20.01.2009 року) демонструє, що при її відтворенні українською мовою авторське осмислення дійсності мовцем набуває іншої якості, воно трансформується та інтерпретується з огляду на екстралінгвістичні знання перекладача/україномовного адресата.

Культурологічна маркованість мовлення політика по суті виражає інтертекстуальний фактор, який у нього заклав Барак Обама. Його свідома авторська інтенція бути сприйнятим аудиторією відображена в організації твору, про що свідчить використання Президентом міфологічних елементів і паралелей до них (алюзій). Наприклад:

1) *For us, they fought and died in places Concord and Gettysburg; Normandy and Khe Sanh* [53]. *Заради нас вони билися й гинули на полях Конкорда і Геттісбурга; на берегах Нормандії та в горах Кхесані**. (*Конкорд і Геттісберг (США), Нормандія (Франція), Кхесань (В'єтнам) – місця боїв, де американці воювали у Війні за незалежність, Громадянській, Другій світовій та В'єтнамській війнах відповідно) [46].

2) *As we consider the road that unfolds before us, we remember with humble gratitude those brave Americans who, at this very hour, patrol far-off deserts and distant mountains. They have something to tell us, just as the fallen heroes who lie in Arlington whisper through the ages* [53]. Думаючи про дорогу попереду, ми пам'ятаємо із сумірною вдячністю тих хоробрих американців, які в цю хвилину охороняють заокеанські пустелі й далекі гори. Їм є що розповісти нам, як і тим полеглим героям, що спочили серед вікового шелесту Арлінгтона**. (**Арлінгтонський національний цвинтар у Вірджинії).

На думку Поворознюк Р. В., “наявність ... алюзій можна вважати конвергентною рисою промов представників обох країн, однак у сприйнятті,

трактуванні даних компонентів іншомовною аудиторією, а також їх перекладі, помітні розбіжності, що становлять етноспецифіку виступів” [26, 12].

У двох вищезгаданих прикладах йдеться про передачу національного світобачення американського народу. З огляду на те, що культурні концепти та мовні одиниці з національно-культурним компонентом відображають специфічне світобачення – не притаманне українцям, перекладач поєднує використання транскрипції з методом описового перекладу (або комбінованої реномінації), даючи в обох випадках примітки наприкінці промови, а в першому прикладі ще й застосовуючи прийом конкретизації. На нашу думку, саме ці перекладацькі прийоми допомагають інтерпретувати та адекватно відтворити у перекладі етнокультурну специфіку ідіостилю Барака Обами. Адже вживаючи вищезгадані культурами, 1) *For us, they fought and died in places Concord and Gettysburg; Normandy and Khe Sanh* [53]. Заради нас вони билися й гинули на полях Конкорда і Геттисбурга; на берегах Нормандії та в горах Кхесані*. (*Конкорд і Геттисберг (США), Нормандія (Франція), Кхесань (В’єтнам) – місця боїв, де американці воювали у Війні за незалежність, Громадянській, Другій світовій та В’єтнамській війнах відповідно) [46].

У процесі дослідження проблеми лінгвокультурологічних особливостей перекладу політичного дискурсу не можна оминати увагою і таке поняття, як ідіолект промовця. Кожний політик має власні характерні риси, власний імідж, що виявляється у його мовному портреті, в тому, як він говорить, до яких мовних прийомів вдається, на чому наголошує.

Як зазначає Волков О. М., мовлення Барака Обами є своєрідним “і з точки зору використання мовних засобів, виразності, і з точки зору створення нетипового образу політичного діяча” [45].

Соціально-культурні зміни, що відбувалися в США на початку цього тисячоліття, вплинули і на політичні процеси, які нерозривно пов’язані із суспільним життям країни, що у свою чергу призвело до появи абсолютно нового образу політика. Барак Обама – перший темношкірий Президент США,

який поєднав у собі два світогляди, відомий своїми реформами та відкритістю до пересічних американців. Звертаючись до аудиторії, він насамперед апелює до загальних культурних цінностей, які утворюють національний культурний простір. На нашу думку, саме цей культурологічний феномен є суттєвою, невід’ємною ознакою у формуванні політичного мовлення, зокрема політичного ідіолекту. Наприклад:

For we know that our patchwork heritage is a strength, not a weakness [53].

Бо ми знаємо, що наша мозаїчна спадщина – це сила, а не слабкість [46].

В оригіналі Барак Обама використовує словосполучення “*patchwork heritage*”. Англomовні словники не подають прямого перекладу для всього словосполучення, пояснюючи кожне слово окремо: лексема “*patchwork*” означає клаптикову техніку, за якою зшивають багато різнокольорових клаптиків тканини, в результаті чого утворюється ковдра, а “*heritage*” – важливі якості, звичаї, традиції, що були у суспільстві протягом довгого періоду [52] і перекладається як “*спадщина*” [51]. Після виголошення інавгураційної промови вищезгадане словосполучення широко обговорювалося в інтернет-мережі: на форумах, у блогах. Так, у статті викладача Колумбійського університету Brigitte L. Nacos “The Promise of Americas and Obamas Patchwork Heritage” йдеться про мульти-расовість, мульти-етнічність, мульти-культурність, мульти-релігійність американського народу; кожна з ознак якого разом складають повну картину (якщо вдатися до слова “*patchwork*” – “*різнокольорову ковдру*”) цієї виняткової спільноти [49].

У перекладі промови вжито варіант “*мозаїчна спадщина*”, що є прямим відповідником даного словосполучення (одним із варіантів перекладу лексеми “*patchwork*” є “*мозаїка*” [51]). Однак, на нашу думку, для українського реципієнта така культурема не є зрозумілою, адже переважно вона використовується у контексті описів архітектурних споруд (напр., “Равенська мозаїчна спадщина V – VII століть представлена мозаїками Мавзолею Галли Плацидії” [20]), тому доцільнішим ми вважаємо варіант “*розмаїта спадщина*”,

оскільки лексема “розмаїтий” має значення “неоднаковий”, “несхожий” з іншим; “різноманітний” (який складається з несхожих, неоднакових між собою предметів, осіб тощо).

Як відомо, промови політиків містять текстові елементи, що вказують на зв’язок даного тексту з іншими текстами або ж посилання на певні історичні, культурні й біографічні факти [26, 13]. Наприклад:

In the year of Americas birth, in the coldest of months, a small band of patriots huddled by dying campfires on the shores of an icy river [53]. У рік народження Америки, в найхолоднішому місяці маленька група патріотів скоцюрбилася між дев’яти ватр на берегах вкритої кригою ріки [46].

Вірогідно, в даному реченні йдеться про “Бостонське чаювання” (16 грудня 1773 року) – акцію американських колоністів у відповідь на дії Британського уряду, в результаті якої в Бостонській гавані був знищений вантаж із 342 ящиків чаю, який належав Англійській Ост-Індській компанії. Ця подія, яка послугувала початком американській революції, є символічною в американській історії [54].

За допомогою виразу “*huddled by dying campfires*” в оригіналі Президент мав на меті передати стан американського народу у далекі 1700-ті, що знаходився на межі зневіри у боротьбі за свою незалежність, таким чином проводячи паралель зі своїми сучасниками, що переживають тяжкі кризові часи. В українському варіанті перекладач застосовує метафоричний вираз “*скоцюрбилася між дев’яти ватр*”, що є алюзією (згідно з християнським світобаченням) на завершення якоїсь справи або ж означає суд [9], що є ближчою для сприйняття українським читачем, надаючи, таким чином, важливості (сакральності) цій події.

With hope and virtue, let us brave once more the icy currents, and endure what storms may come [53]. З надією та доброчесністю давайте ще раз безстрашно зустрінемо крижані будні та витримаємо всі можливі шторми [46].

У вищеподаному прикладі Президент США з метою підсилення образу тих випробувань, які йому разом із американським народом ще доведеться пройти, використовує вирази “*brave ... the icy currents*” та “*endure ... storms*”, іменники в яких асоціюються в англомовного слухача/читача із негодою – холодом і вітром. В українському перекладі лише другий із виразів був відтворений за допомогою прямого відповідника – “*витримаємо... шторми*”, в той час як перший було замінено на контекстуальний, більш звичний для сприйняття україномовного реципієнта – “*крижані будні*”, що цілком передає закладений у нього зміст.

Таким чином, з проведеного вище дослідження можна зробити висновок про те, що серед прийомів перекладу лінгвокультурологічно маркованої лексики інавгураційної промови Барака Обама від 20.01.2009 року (вибір яких значною мірою залежить від функціонального навантаження того чи іншого лінгвокультурного компонента) є одночасне використання транскрипції й описового прийому (або комбінованої реномінації), іноді з додаванням прийому конкретизації; прямого відповідника; метафоричного виразу; контекстуального відповідника. Окрім того, нами були виявлені неточні (з нашого погляду) випадки передачі лінгвокультурологічних лексем і запропоновані власні варіанти.

2.3 Засоби відтворення лінгвокультурологічно-маркованих мовних одиниць політичного дискурсу в перекладі

Політичний дискурс утворився внаслідок бурхливого розвитку міжнародних контактів, становлення незалежних держав, зміцнення культурних і політичних зв'язків [26, 7]. Оскільки політичні тексти створюються, як правило, для носіїв певної культури, то при перекладі їх іншою мовою перекладач стикається з низкою додаткових проблем. Як ми зазначали вище, у

політичному дискурсі реалізуються культурні традиції, відбиваються відмінні соціальні ознаки і характерні риси суспільства тієї країни, мовою якої оформлений дискурс, і у якій звичайно проживає сам його автор. То ж, перейдемо безпосередньо до питання перекладу англомовного політичного дискурсу українською мовою, а для цього слід визначити, у яких видах мовної діяльності реалізується дискурс. По-перше, політичний дискурс реалізується в усній та писемній формах. До усної форми – можна віднести публічні виступи політиків, їхні виступи на радіо, по телебаченню, інтерв'ю, прес-конференції, парламентські дебати, теле- та радіоновини. До писемної форми політичного дискурсу належать різноманітні документи – договори, протоколи, угоди, рубрики політичних новин у пресі, політичні плакати та листівки [29, 4].

Робота перекладача над текстом політичної тематики лише на перший погляд не представляє труднощів. Адже, політичний дискурс вміщує у своєму змісті, окрім значної частини клішованих, усталених фраз, які мають чіткі і однозначні еквіваленти в українській мові, прийняті і зрозумілі кожному, ще й лінгвокультурологічно марковану лексику. Ці лінгвокультурологічні одиниці і становлять труднощі для перекладача, бо вони несуть у собі над інформацію, розкриваючи певні соціальні, культурні, індивідуальні риси того народу, на мові якого утворено дискурс. Адекватна і повноцінна передача змісту, а найважливіше екстралінгвістичного смислу цих слів дуже важлива, адже політика – це гра, а політичний дискурс, особливо політична промова виступає потужним засобом переконання, а тому і важливою стратегічною зброєю у цій грі, і може принести гравцю перемогу.

Отже, що являє собою ця лінгвокультурологічно маркована лексика. До неї відносять реалії, певні індивідуальні фрази і вирази політика, неологізми тощо. Національно-специфічні реалії, особливості мовлення окремих політиків, авторські метафори та ідіоми, які підкреслюють національний колорит політичного дискурсу, завжди викликали значні труднощі для перекладу.

Окрім перерахованих труднощів перекладу пов'язаних із лінгвокультурологічними особливостями політичної промови, іншу проблему для перекладача становить і прагматичний аспект. Оскільки мета перекладу політичного дискурсу – викликати в іншомовного адресата реакцію, подібну до реакції адресатів вихідного тексту, то завдання перекладача ускладнюється ще й тим, що політичний дискурс апелює до ієрархії цінностей, актуальної лише в межах певної культури, для якої політичний дискурс власне створений. Перекладач повинен, перш за все, правильно інтерпретувати вихідний текст, а тоді починати пошук засобів мови перекладу, здатних передати функцію вихідного повідомлення, його прагматику та емоційність. Адекватний переклад не може бути дослівним, адже дуже часто концепти чи реалії, які відсутні в мові перекладу, але наявні в оригіналі, вимагають додаткових пояснень чи тлумачень, інакше зміст перекладу залишиться незрозумілим для адресата і не матиме на нього такого ж впливу, як вихідний текст – на свого адресата, чим порушить адекватність перекладу [18, 159].

Отже, перш за все зосередимося на **засобах перекладу**, а краще сказати адекватної передачі змісту тексту оригіналу, реалій політичного дискурсу. Переклад реалій передбачає застосування наступних перекладацьких прийомів – **транскодування, калькування та описовий переклад**. Прийом транскодування включає в себе транслітерацію і транскрипцію. Більшість реалій у політичному дискурсу є загальновідомими, але є і такі, що не мають еквівалентів, адже відносяться до культурних традицій, наприклад, американського народу і тому, не можуть бути зрозумілими українському народові, і потребують описового перекладу.

Наведемо деякі приклади перекладу реалій:

У цій партії, як у кожній іншій, існує потужне ядро непоправних **апаратників**. This party contains the largest core of unreconstructed **apparatchiks** of any .

Тут перекладач вдається до прийому транскодування, і додає також закінчення множини в англійському перекладі, з метою передачі екстралінгвального аспекту.

Розглянемо приклад описового, але дуже лаконічного і влучного перекладу, коли повністю передається зміст і комунікативна інтенція фрази:

Ми вийшли на бій з укоріненою корупцією, призвали до відповіді українських **магнатів-грабіжників** і сприяли становленню життєво важливого громадянського суспільства. *We began the battle against entrenched corruption, imposed the rule of law on Ukraine's **robber barons**, and encouraged the birth of a vital society.*

Тож проаналізуємо переклад наступної фрази:

*The Senate may vote on the governor's confirmation during **the lame-duck session**, but the House will probably postpone its vote until next year.* Сенат, можливо, висуне на голосування питання про ствердження губернатора на своєму засіданні з приводу передачі повноважень новообраному складу. Стосовно палати представників, вона, можливо, відкладе голосування до наступного року.

Словосполучення ***lame-duck*** доводиться перекладати описово, через те, що воно являє собою реалію, відсутню в українському суспільно-політичному житті. Для того, щоб надати адекватний переклад, перекладач повинен володіти потужною базою фонових знань, або у разі можливості звертатися до додаткових джерел інформації. Кожні два роки у листопаді місяці, в США, відбуваються перевибори однієї третьої сенату і всього складу палати представників. Однак, після перевиборів до 20 січня старий склад конгресу продовжує свою роботу. І оскільки його діяльність в цей період обмежена, і він не виносить на обговорення кардинальні питання, то називається ***lame-duck***.

Окрім такого значення це слово фігурує і в іншому контексті з іншим перекладом:

By now Britain had become mostly a diplomatic and economic **lame-duck**. На сьогоднішній день Великобританія у галузі дипломатії та економіки у значній мірі почала відігравати другорядну роль.

У цьому прикладі слово *lame-duck* взагалі перекладається розгорнуто, згідно з локальним контекстуальним значенням. Адже в англійській мові *lame-duck* означає, також, той, що втрачає позиції або по відношенню до країни або впливово політичного діяча, як, той, що втратив колишню силу впливу, владу.

В англо-американській пресі у статтях на політичну тематику часто зустрічаються посилання, натяки на історичні факти, літературних персонажів, біблеїзми, а також уривки літературних творів, популярні пісні, кінофільми. Переклад таких посилань або цитат потребує звернення до відповідних довідників і передачі змісту таким чином, щоб текст цільовою мовою мав той самий вплив і ефект на українського читача як і на американського чи англійського. Наведемо приклад з газети "Morning Star" з уривку висловлювання американського сенатора:

*... unless the Middle East time-bomb was defused the world will see a new war, a new oil boycott, and possible consequences therefrom ranging from another great depression to **Armageddon** itself.*

...якщо не буде знешкоджено близькосхідна бомба уповільненої дії, то світ опиниться на порозі нової війни, нового нафтового бойкоту, можливими наслідками яких буде ще одна тяжка криза або **повний катаклізм**.

У цьому висловлюванні міститься посилання на Апокаліпсис (частина Нового Заповіту), у якій згадується про настання кінця світу. Armageddon – місце, де повинні зіткнутися у кінцевій боротьбі сили добра і зла. Отже, сенатор для того, щоб максимально яскраво і емоційно передати свої думки про можливі наслідки згаданих ним подій вдається до порівняння ситуації з кінцем світу. Тож, обов'язок перекладача передати весь трагізм висловлювання, у даному прикладі йому це вдалося за допомогою словосполучення – “повний катаклізм”.

Наступний приклад також пов'язаний з наявністю і реалії, і алюзії одночасно:

Teddy Kennedy was holding his press conference to bow out of the 1976 presidential race. Not only was he facing the constant threat of assassination and beset by Job's own variety of family problems, but ghost of Chappaquiddick threatened a messy, mudslinging campaign.

Під час перекладу слід приймати до уваги три наступні моменти. По-перше в англійській пресі дуже часто державного діяча називають зменшеним ім'ям, а прізвище позначають заголовними літерами. Так як у нашій друкованій літературі це не властиво, то під час перекладу ми передаємо повне ім'я та прізвище. По-друге, у висловлюванні згадується ім'я біблійного патріарха Іова, який мав велику родину, і постійні клопоти з грошима, тому став символом бідності, і потерпання від горя. Асоціація Кеннеді з Іовом проводиться на основі того факту, що Кеннеді також стерпів немало бід, і мав велику родину. І по-третє, у цьому реченні згадується Chappaquiddick – місце, де затонула машина, за кермом якої був Т. Кеннеді, і загинула колишня секретарка Дж. Кеннеді. То ж, врахувавши перелічені моменти маємо такий переклад:

Т. Кеннеді провів прес-конференцію, щоб заявити про те, що він не висуватиме свою кандидатуру для участі у президентських виборах 1976 року. Це рішення зумовлене не лише тим, що його життя постійно загрожує небезпека, як біблійному Іову, і він не здужає сімейні клопоти, але й тим, що все ще існуючий привід Чаппаквіддіка створює загрозу брудній та обмовницькій кампанії проти нього.

Слід додати, що не всім читачам цільового тексту може бути відомо про випадок у Чаппаквіддіці, а тому враховуючи аудиторію, на яку направлений текст можна розширити переклад, додавши часткове пояснення наступним чином: ... *все ще існуючий привід жахливої аварії у Чаппаквіддіці...*

Звернення до історичних подій, що багато означають для народу, часто зустрічається і у промовах українських політичних діячів. Такі посилання

мають свою специфічну мету, а тому дуже важливо надавати уточнення, для того щоб цільова аудиторія змогла зрозуміти всю важливість промови. Наведемо приклад:

У цей день згадаймо героїв, що полягли за Перемогу, мучеників Освенцимів і ГУЛАГів, **жертв Голодоморів**, депортацій і Голокосту. *On this day let's commemorate the heroes who died for Victory, martyrs of Nazi and Soviet camps, victims of Holodomor (genocide famine of 1932-33), deportation and Holocaust.*

Під час перекладу суспільних реалій слід звертатися до довідкових джерел, але у разі усного перекладу, перекладач повинен володіти великим досвідом і бути різносторонньо обізнаним, щоб глибоко розуміти контекст і вміти передати будь-яку реалію, або іншу лінгвокультурологічно марковану одиницю. Не завжди це вдається. Тому розглянемо наступний приклад:

Дорогий мій український народо! Високоповажні гості! Шановна громадо! ... Я став Президентом волею українського народу. Ми з вами – його сини і дочки. ... Але, дорогі друзі, дорогі українці, наш спільний вибір – кольори українського прапора, він об'єднує нас усіх, хто живе на сході, на заході, на півночі і на півдні. *My Dear Ukrainian people! Honorable guests! ... I have become the President of Ukraine by the will of Ukrainian people. ... Still our common choice – the colors of the National Flag of Ukraine. They unite us.*

Як бачимо, під час перекладу автор цільового тексту опускає деякі важливі слова: “Шановна громадо!”, “Ми з вами – його сини і дочки”, “... дорогі друзі, дорогі українці ...”. Очевидно перекладач не зміг підібрати еквіваленту для передачі поняття “громада”, яке дуже актуальне для ментальності українця. Але від цього страждає емоційний, прагматичний зміст оригінального повідомлення, адже для українського народу питання єдності і патріотизму болюче і нагальне протягом всієї історії нації. Тут відбувається оцінка поняття з позиції “наш-не наш”, тобто відзначається належність певної соціальної групи до національної общини, а така позиція є поширеною серед

політичних лідерів всіх країн, це невід’ємна частка політичного бізнесу. Тож президент України намагається підкреслити, що він вирішить хвилююче питання національної і духовної єдності уявно розділеної як самим народом, так і політиками, Західної та Східної України, намагаючись так залучитись підтримкою усього населення.

З приводу вищезазначеного примітною є позиція автора статті “Лінгвокультурні особливості перекладу політичного дискурсу” Д.М. Каліщука: “Політики у своєму мовленні апелюють до цінностей чи концептів, які дають змогу маніпулювати масовою свідомістю, здійснювати на аудиторію прогнозований вплив. Але, як правило, вони є етноспецифічними і не зовсім зрозумілими, або й зовсім не зрозумілими для іншомовного адресата”. Термін “*голодомор*” належить до лінгвокультурологічно маркованої лексики, яка у повній мірі розкриває вплив екстралінгвістичного аспекту на мову. Він означає для українського народу важливу історичну подію, асоціація з якою визиває у нього певні почуття та емоції, переживання, а для іншомовного адресата це слово без уточнення і пояснення не означає нічого, тому має лише форму, а не зміст. Задача перекладача – це передача змісту, тому слід вдаватися до певної деталізації суспільно-історичних реалій під час перекладу.

Наведемо ще один приклад, де у тексті виступу зустрічається назва установи, з варіантом перекладу якої перекладач повинен бути ознайомлений заздалегідь:

Прем’єр-міністр повідомила, що сьогодні у неї відбулася зустріч з президентом та виконавчим директором Японського банку міжнародного співробітництва Хіросе Ватанабе. *Prime-minister imparted this day she had a meeting with the President and CEO of the Japan Bank for International Cooperation Hiroshi Watanabe.*

Підготовленість промови політика проявляється у продуманості використання експресивних лексичних одиниць та синтаксичних конструкцій з

метою підсилення емоційного сприйняття виступу, щоб завоювати симпатії адресата, змусити його співпереживати, сприймати, переймати та поділяти бажаний для адресанта емоційний стан [44]. Наведемо ще один приклад із промови президента, який є яскравим прикладом цього:

Ми обрали незалежність, бо ми є нащадками поколінь, які віками мріяли про українську державу, **здобували волю потом і кров'ю**. *We have chosen for independence, as we are the descendants of those generations that were dreaming of Ukrainian state for centuries and courageously fighting for their freedom.*

Як бачимо з наведених вище прикладів, не зовсім вірний вибір засобів мови перекладу призвів до того, що висока емоційність і деяка патетичність вихідного тексту майже повністю втрачена.

Переклад неологізмів, велика кількість яких з'явилася у американському політичному дискурсі наприкінці 20 століття, також викликає у перекладача певні труднощі. Так, наприклад, за часи правління президента Б. Клінтона виник неологізм *Clinton time*, який почали застосовувати представники мас-медіа: так вони називають час, протягом якого доводиться чекати на президента, що часто запізнюється на зустрічі з пресою [29, 10]. Важко з упевненістю сказати, чи залишиться цей неологізм у вжитку, адже він пов'язаний з однією особистістю, хоча його значення може бути перенесене і на всіх інших політ діячів, які запізнюються на зустрічі із представниками мас-медіа. Серед інших нових термінів, що з'явилися завдяки Б. Клінтону є такі – *Boy Clinton, to blow a hole in the deficit, common sense government, New Democrat, sextage, zippergate*.

Перекласти – означає висловити вірно і повністю засобами однієї мови те, що вже виражене раніше засобами іншої мови. І розуміння того, що перекладач є не лише машиною, що механічно інтерпретує набір слів оригінальної мови еквівалентними відповідниками цільової мови, а є людиною, яка повинна осягнути, зрозуміти і відчувати зміст, глибину, специфіку, і головне комунікативну мету тексту оригіналу, приводить нас до висновку, що під час

перекладу політичного дискурсу слід не поспішати, а зосередити свою увагу, на лінгвокультурологічно маркованих одиницях, щоб зберігати адекватну передачу цілого тексту і донести мету комуніканта. Слід зауважити, що не дивлячись на дослідженість і доведеність такого аспекту перекладу політичного дискурсу, сучасні перекладачі дуже часто не вдаються до засобів передачі прагматики і емотивності промов політдіячів, через брак фонових знань та компетентності у сфері перекладу.

2.4 Засоби вираження емоційно-експресивної номінації в американській церемоніальній промові

Американська церемоніальна промова (ЦП) вважається особливим типом публічного мовлення, метою якого є вшанування чи ознаменування соціально значимої комунікативної події у житті національної (етнічної) спільноти [18, 399]. На відміну від інших типів публічного мовлення, ЦП відзначається меншим ступенем формальності, що підтверджується вживанням гумору та звертанням до почуттів слухачів [18, 440]. Апеляція до почуттів має скоріше психологічну, ніж логічну природу, оскільки її дія завжди розрахована на емоційний стан аудиторії [18, 338].

Мовець апелює до емоцій слухачів, тобто використовує відомий риторичний засіб „пафос” (від гр. “pathos” – пристрасть, почуття) з певною настановою – для досягнення очікуваного стилістичного ефекту: співчуття, захоплення, переживання, скорботи тощо [13, 63].

Поняття „емоційне” та „експресивне” знаходяться у відносинах певної взаємозалежності та підлеглості: „емоційна конотація майже завжди передбачає експресивність, але не навпаки” [14, 112]. Експресивне виступає вторинним по відношенню до емоційного [14, 79]. Мовна експресія породжується емоційністю, образністю, характером мовлення [12, 376].

Емоційно-експресивна складова американської ЦП реалізується шляхом уживання низки **експресивних мовно-риторичних засобів**, найбільш

ефективними в нашому матеріалі дослідження серед них є: *емфатичні лексичні одиниці, риторичний прийом „експлетив”, дієслово-підсилювач do, емфатичні займенники, засоби епістемічної модальності, стилістичні фігури метафори, гумору та іронії і також фігура повтору.*

Емфатичні лексичні одиниці виявилися найбільш уживаними засобами „емфази” в досліджуваних ЦП, вони використовуються в мовних одиницях кількісної семантики: *many, many; so many; as much as* тощо, наприклад:

Congratulations to Motorolas Commercial, Government and Industrial Solutions Sector – the proud manufacturer of two-way radio communications products used by our Nations first responders and many, many others (Bush, 05.21.2003).

Цими засобами створюється прагматичність висловлення, що будується на “класичній теорії кількості” [3, 44]. Емфатичні конструкції типу: *it is worth + Ving; it was...that/who* вживаються для підсилення виразності промови та привертання уваги адресата:

It was on another September 11th – September 11th, 1941 – that construction on this building first began (Bush, 10.11.2001); *If something is worth doing, it is worth doing right* (Bush, 6.05.2005).

Риторичний прийом „експлетив”

виражається такими мовними одиницями, як: *actually, importantly, I think, to be sure* тощо.

In fact, Ronald Reagans words were courageous and optimistic and entirely correct (Bush, 11.06.2003); *of course, I want to thank the Easter Bunny* (Bush, 04.01.2002); *Indeed, it is appropriate to mark this occasion by remembering the words of President Jefferson* тощо (Bush, 05.18.2001).

Цей прийом вживається для надання виразності висловленню, або його частині, тим самим виконуючи функцію привертання уваги адресата [22, 36].

Певне експресивне навантаження в публічному виступі також мають емфатичні конструкції з дієсловом-інтенсифікатором **do**. Вони передають

значення інтенсивності дії і часто стосуються прояву наполегливості у вирішенні певного питання.

Значна частина церемоніальних промов, що складають наш емпіричний матеріал дослідження, закінчується офіційною декларацією президента Сполучених Штатів Америки:

“NOW, THEREFORE, I, GEORGE W. BUSH, President of the United States of America, do hereby proclaim February 2006 as American Heart Month” (Bush, 02.01.2006).

Повторюваність таких проголошень в кінці промов свідчить про певну структурованість та клішованість виступу, а вживання дієслова-інтенсифікатора *do* емпатизує навмисність дії мовця.

За допомогою **емфатичних займенників** *myself, himself, herself* тощо висловлення набуває виразності, наприклад:

Our third award recipient has restored a site almost as old as America, itself (Bush, 03.14.2005). *I was most impressed by how – by the discussion of the beaver dams and the care for not only the trail system, but for the beavers, themselves* (Bush, 04.22.2002).

Наголошуючи, як правило, інтонаційно на певному об’єкті, промовець у такий спосіб привертає увагу адресата до найважливіших, на його думку, моментів промови [20, 217].

Епістемічна модальність (інша назва „персуазивна модальність”) відноситься до функціонально-семантичної категорії, зміст якої являє собою оцінку мовцем власного повідомлення, що є достовірним, тобто відповідає дійсності [20, 159]. Основними засобами висловлення цієї категорії є модальні слова, модальні дієслова та предикативи, предикати знань та вмінь, модальні фрази, а також інтонаційні та паралінгвістичні засоби [11, 41; 22, 797]. Епістемічна модальність реалізується такими модальними словами, як: *clearly, certainly, surely, be confident*, які виконують функцію передачі впевненості пропозиції, наприклад:

And certainly, living where we live, we have a special fondness and a special respect for Abraham Lincoln (Bush, 10.14.2005); without that shelter, every one of them would have almost surely have been killed during those weeks and months of merciless terror (Bush, 11.09.2005).

Стилістична фігура **метафори** є характерною американській ЦП завдяки властивій їй здатності віддзеркалювати фундаментальні культурні цінності, адже „метафора є невід’ємною частиною культурної парадигми носіїв мови; метафорична структура базових понять культури відбиває систему цінностей певної культури” [11, 404]. Найбільш поширеними джерелами метафори, що притаманні текстам ЦП, є *людина, її життя, переживання, основні цінності та оточуючий її світ*, на відміну від політичних виступів, де основними метафоричними образами є спорт та війна [3, 120; 24, 180], наприклад:

Dale was an American icon who made great contributions to his sport (Bush, 02.22.2001); Since our founding, the jury has been a fundamental institution in American law and a pillar of our democracy (Bush, 04.25.2005); After the shipwreck of communism came years of relative quiet, years of repose, years of sabbatical – and then there came a day of fire (Bush, 12.10.2005).

Вживаючи метафори, що виголошує ЦП, адресант імплікує ціннісні орієнтири сучасного американського суспільства, надаючи перлокутивної сили висловленню.

За результатами інтерпретаційного аналізу майже кожна промова американських ораторів присвячена соціально важливим урочистим подіям, вміщує елементи **гумору** або **іронії**. Фрейм гумору як його предметно-образна сторона представляє собою послідовне розширення зберігаємих у пам’яті образів тих ситуацій, які пов’язані з добродушно-насмішливою інтенцією, тональністю та зразками поведінки людей. Гумору властиві ціннісні характеристики, він пов’язаний з ключовими життєвими орієнтирами; він тісно пов’язаний з контекстом спілкування, що свідчить про його прагматичну спрямованість.

У текстах американської ЦП здебільшого зустрічаються приклади самоіронії президента як об'єкта іронічної оцінки при його зверненні до теми сімейних відносин, наприклад:

A good choice is being married (Bush, 06.08.2001); As you know, we, Bushs, are used to taking orders from people named Barbara (Bush, 06.08.2001); Lauras a great First Lady. Im really lucky she said yes when I asked her to marry me. Some of her friends in Texas are wondering how lucky she was (Bush, 08.14.2002).

Особливістю іронічної оцінки мовця в ЦП є те, що вона спрямовується лише на позитивний емоційний вплив. Іntenцією мовця є прагнення зняти емоційну напругу, розвеселити, розсмішити, підбадьорити. Використання гумору сприяє пожвавленню атмосфери церемоніальної події, покращенню сприйняття та запам'ятовування промови та допомагає зблизити аудиторію, імплікуючи дружні відносини спілкування.

Для американської ЦП є характерним використання лексичного **повтору** в поєднанні з синтаксичним, це можна пояснити тим, що повтор у публічній промові спричиняє паралелізм. Цей прийом використовується, аби зафіксувати бажаний стан у свідомості аудиторії. Риторичний прийом повтору добре підходить для публічної комунікації, оскільки в процесі сприйняття та осмислення слів адресатом, повтори наповнюються асоціаціями та набувають особливої психологічної та символічної глибини, що створює міцну основу для сприйняття змісту промови, сприяє найбільш повному та поглибленому поясненню тези, її детальній розробці.

Ступінь експресивності значно збільшується, якщо промовець зі стилістичною метою вдається до комплексного використання різних засобів та прийомів у складі одного висловлювання. За нашими спостереженнями, значна кількість анафоричних повторів у текстах американської ЦП супроводжується паралелізмом синтаксичних конструкцій:

Its my pledge to the American people; its my pledge to our allies overseas; and it's a pledge I intend to keep (Bush, 08.14.2001). We need to do something aboutit.

We need to close that gap. We need to help people with down payments. We need to get some - we need to get more capital into the marketplace (Bush, 09.02.2002).

У текстах мериканської ЦП знаходимо багато прикладів поєднання контактного та дистантного повтору:

This training center here makes us a better country. Its a better country when youve got people who are willing to help people help themselves. Its a better country. Its a better country when people can own their own homes. When you own something, it makes America a better place (Bush, 09.02.2002).

За нашими спостереженнями, найчастотнішим повторюваним висловленням у досліджуваному масиві текстів ЦП (20 прикладів уживань) є біблійний вираз:

“There is a universal call to love a neighbor as you like to be loved yourself”, який промовляється президентом з року в рік у різних контекстах, з метою зблизити та об'єднати людей, навіяти почуття взаємної необхідності та турботи, на яких наголошується у Священній книзі.

Іншою особливістю американської ЦП є те, що більше ніж у 20% текстів промов чинний президент Сполучених Штатів Америки Дж. Буш апелює до особистості своєї дружини – Лори Буш, передаючи від її імені щирі побажання народу або висловлення скорботи з приводу смерті чи загибелі, що акцентує інтенцію президента підкреслити значну роль загальнонаціональних подій як урочистого, так і траурного характеру в житті своєї сім'ї – тактика мовця, що позитивно впливає на ефективність висловлення. Найпоширенішими прикладами таких апеляцій у матеріалі дослідження є:

“Laura joins me in sending our best wishes for...; “Laura and I are/were saddened/extend our sympathies”; “Laura and I welcome”; “Laura and I wish” тощо.

Висновки до 2 розділу

У другому розділі роботи ми дослідили основні подібності та відмінності англомовного й україномовного політичного дискурсу, з'ясували складнощі, що виникають під час перекладу англомовного дискурсу українською мовою, і представили способи передачі змісту і прагматичного аспекту під час перекладу політичного дискурсу.

Були з'ясовані схожі риси обох категорій політичного дискурсу: вони несуть на собі відбиток офіційно-ділового стилю, якому властива логічність, об'єктивність, чіткість, замкнутість і консервативність у доборі синтаксичних конструкцій та лексичних засобів вираження.

В той же час було відзначено те, що прагматичний ефект, і мовні засоби досягнення кінцевого результату адекватного перекладу промови відмінні.

Однією з головних проблем перекладу англомовної політичної промови українською мовою є адекватний і повноцінний переклад лінгвокультурологічно-маркованої лексики, яка включає реалії, певні індивідуальні фрази і вирази політика, неологізми тощо.

Ми з'ясували, що переклад реалій передбачає застосування наступних перекладацьких прийомів – транскодування, калькування та описовий переклад. Прийом транскодування включає в себе транслітерацію і транскрипцію.

Більшість реалій у політичному дискурсу є загальновідомими, але є і такі, що не мають еквівалентів, адже відносяться до культурних традицій, наприклад, американського народу і тому, не можуть бути зрозумілими українському народові, і потребують описового перекладу.

Перекладач повинен правильно інтерпретувати вихідний текст, а тоді починати пошук засобів мови перекладу, здатних передати функцію вихідного повідомлення, його прагматику та емоційність.

ВИСНОВКИ

В роботі ми з'ясували основні характеристики як українського так і американського сучасного політичного дискурсу, які обов'язково слід враховувати під час перекладу.

Було з'ясовано, що однією з головних проблем перекладу англомовної політичної промови українською мовою є адекватний і повноцінний переклад лінгвокультурологічно-маркованої лексики, яка включає реалії, певні індивідуальні фрази і вирази політика, неологізми тощо.

Більшість реалій у політичному дискурсу є загальновідомими, але є і такі, що не мають еквівалентів, адже відносяться до культурних традицій, наприклад, американського народу і тому, не можуть бути зрозумілими українському народові, і потребують описового перекладу.

Ми дослідили, що переклад реалій передбачає застосування наступних перекладацьких прийомів – транскодування, калькування та описовий переклад. Прийом транскодування включає в себе транслітерацію і транскрипцію.

З проведеного нами дослідження можна зробити висновок про те, що серед прийомів перекладу лінгвокультурологічно маркованої лексики інавгураційної промови Барака Обами від є одночасне використання транскрипції й описового прийому, іноді з додаванням прийому конкретизації; прямого відповідника; метафоричного виразу; контекстуального відповідника.

Як свідчить матеріал нашого дослідження, емоційно-експресивна номінація в текстах політичних промов реалізується шляхом вживання низки експресивних мовних засобів, серед них провідна роль належить емпізі, а також метафорам, гумору та іронії, різних видів повтору.

Перекладач повинен правильно інтерпретувати вихідний текст, а тоді починати пошук засобів мови перекладу, здатних передати функцію вихідного повідомлення, його прагматику та емоційність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров // Бахтин М.М. Собрание сочинений. – М. : Русские словари, 1996. – Т. 5. – С. 159 – 206.
2. Бацевич Ф.С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи: [монографія] / Ф.С. Бацевич. — Львів : ПАІС, 2005. – 264 с.
3. Брынская О.П. Основные черты американской риторики новейшего времени: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. Наук : 10.02.19 / О.П. Брынская. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 23 с.
4. Винокур Т.Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения / Т. Г. **Винокур**. – М. : Наука, 1993. – 172 с.
5. Демьянков В.З. Интерпретация политического дискурса в СМИ / В.З. Демьянков // Язык средств массовой информации; [учебное пособие для вузов, под ред. М. Н.Володиной] / В.З. Демьянков. – М. : Академический Проект. Альма Матер, 2008. – С. 374 – 393.
6. Денисюк Е.В. Феномен манипуляции: речедеятельностная интерпретация / Е.В. Денисюк // Культурно-речевая ситуация в современной России : [тезисы докладов Всерос. науч.-методич. конф.] – Екатеринбург, 2000. – С. 66 – 68.
7. Діденко М.О. Політичний виступ як тип тексту (на матеріалі виступів німецьких політичних діячів кінця 20 століття) : Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / М.О. Діденко. – Одеса, 2001. – 19 с.
8. Земская Е.А. Городская устная речь и задачи ее изучения / Е.А. Земская // Разновидности городской устной речи. – М. : Наука, 1988. – 290 с.
9. Каліщук Д.М., До проблем типології дискурсу / Каліщук Д.М // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2007. – №4. – С. 50 – 52.
10. Каліщук Д.М., Лінгвокультурні особливості перекладу політичного дискурсу / Каліщук Д.М. // "Вісник СумДУ". – 2006. – С. 153–159.

11. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием / С.Г. Кара-Мурза. – М. : ЭКСМО – Пресс, 2001. – 154 с.
12. Карасик В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
13. Карпчук Н.П. Адресованість в офіційному та неофіційному англомовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Н.П. Карпчук. – Харків, 2005. – 21 с.
14. Кириллов А.Г. Политический нарратив: структура и прагматика (на материале современной англоязычной прессы) : Автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Самарский Гос.пед. ун-т / А.Г. Кириллов. – Самара, 2007. – 23 с.
15. Комаровский В.С. Управление общественными отношениями: [учебник] / В.С. Комаровский. – М. : Изд – во РАГС, 2003. – 194 с.
16. Кондратенко Н.В. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності / Н.В. Кондратенко. – Одеса : Чорномор'я, 2007. – 156 с.
17. Копнина Г.А. Речевое манипулирование: [учебное пособие] / Г.А. Копнина – 3-е изд. – М. : Флинта, Наука, 2010. — 104 с.
18. Михалева О.Л. Политический дискурс как сфера реализации манипулятивного воздействия: дисс. канд. филол. наук / О. Л. Михалева. – Иркутск, 2004. – 134 с.
19. Павлуцька В.О. Політичний дискурс: особливості та функції // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 39. Філологічні науки / В.О. Павлуцька. – Житомир, 2008. – С. 218 – 221.
20. Петренко І.І. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – №100 – С. 54–57.
21. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Г.Г. Поочепцов. – М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2001. – 656 с.
22. Саенко Т.И. Прагматика английской волшебной сказки и её интонационная реализация / Т.И. Саенко // Взаимодействие сегментного состава и просодии текста : Сб. науч. тр. – К. : КГПИИЯ, 1986. – С. 89–96.

23. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.01.08 «Журналістика» / К.С. Серажим. – К., 2003. – 32 с.

24. Сергиенко А.В. Комическое в семантике политического дискурса / А.В. Сергиенко // Когнитивная лингвистика и межкультурная коммуникация: Тезисы докладов межвузовской научной конференции. – М. : Ун-т Натальи Нестеревой, 2004. – С. 75–80.

- 25. Серио П. Как читают тексты во Франции // Квадратура смысла / П. Серио. – М., 1999. – С. 12–53.

26. Фоменко О.С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття): дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / О.С. Фоменко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1998. – 195 с.

27. Формановская Н.И. Речевое общение: коммуникативно прагматический подход / Н.И. Формановская. – М. : Рус. язык, 2002. – С. 60–65.

28. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне. Пер. с немецкого / Ю. Хабермас. – М. : Издательство «Весь Мир», 2003. – 416 с.

29. Харламова Т.В. Политический дискурс как отражение общественных процессов // Романо-германская филология. – Саратов: изд-во Саратовского университета. – Вып. 4. – 2004. – С. 240–245.

30. Чудинов А.П. Политическая лингвистика / А.П. Чудинов. – М. : Флинта, Наука, 2006. – 256 с.

31. Шейгал Е.И. Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса / Е.И. Шейгал // Жанры речи. – Саратов: [б. и.], 2002. – № 3. – С. 205–214.

32. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса: [монография] / Е.И. Шейгал. – М.: Гнозис, 2004. – 326 с.

33. Шмелева Т.В. Речевой жанр: возможности описания и использования в преподавании языка / Т.В. Шмелева // Russistik / Русистика. Научный журнал актуальных проблем преподавания русского языка. – Берлин: [б. и.], 1990. – № 2. – С. 20–32.

34. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. – www.nspu.net.

35. Prof. Dr. Holger Kuse: Kulturwissenschaftliche Linguistik. Materialien zur Vorlesung. – Dresden: TU Dresden. Institut für Slavistic Sprachgeschichte und Sprachwissenschaft, 2010. – 129 s.

36. Інавгурація першого президента України / [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine/2010/02/100226_kravchuk_ie_is.shtml

37. Інавгураційна промова Кучми Л.Д. / [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/>

38. Інавгураційна промова Порошенка П.О./[Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: http://sensor.net.ua/resonance/288929/inauguratsionnaya_rech_prezidenta_ukrainy_petra_poroshenko

39. Інавгураційна промова Ющенко В.А. / [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: http://sensor.net.ua/news/46511/viktor_yuschenko_inauguratsionnaya_rech

40. Інавгураційна промова Януковича В.Ф./ [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: http://sensor.net.ua/video_news/114166/inauguratsionnaya_rech_viktora_yanukovicha_video_polnaya_versiya

41. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. / Режим доступу: URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.

42. Пильгун Е. В. Концептуализация инаугурационного дискурса президентов США [Электронный ресурс] / Е. В. Пильгун. / Режим доступа: URL: [http:// elib.bsu.by/bitstream/123456789/57428/1/pilgun_Aktyalnie_vop-rosi.pdf](http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/57428/1/pilgun_Aktyalnie_vop-rosi.pdf) 2.

43. Стрій Л.І. Ритуальний характер політичної комунікації: семіотика інаугурації президента [Електронний ресурс] // МОБА. – 2014. – № 21. – Режим доступу: URL: <http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/rada%20philology/Дисертація%20>

44. ТСН вражає: Промова президента України Петра Порошенка на інаугурації (повний текст) [Електронний ресурс]. / Режим доступу: URL: <http://tsn.ua/politika/promova-prezidenta-ukrayini-petra-poroshenka-nainavnuraciyi-povniy-tekst-353552>

45. President Bill Clinton inaugural address: Jan. 20, 1997 [Електронний ресурс]. / Режим доступу: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Tu33kA83Rfo>

46. President Donald Trump inaugural address: Jan. 20, 2017 [Електронний ресурс]. / Режим доступу URL: <https://www.bbc.com/.../donald-trump-inauguration-speech-...>

47. President George H.W. Bush 1989 Inaugural Address [Електронний ресурс]. / Режим доступу: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4S2ptmXsxzs> 86

48. President George W. Bush 2001 Inaugural Address [Електронний ресурс]. / Режим доступу: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rXzgMdj5urs>

49. President Obama inaugural address: Jan. 21, 2013 [Електронний ресурс]. / Режим доступу: URL: www.mtv.com/.../barack-obama-presidential-inauguration-2...

50. The White House: Barack Obama. [Electronic Resource] / Mode of access: URL: https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/01/21/inaugural-address-president-barack-obama__